

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ
ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ ХУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИНИНГ ҒАЗНА
ИЖРОСИ ЙЎНАЛИШИ

«БЮДЖЕТ ҲИСОБИ ВА НАЗОРАТИ»
МОДУЛИ БЎЙИЧА

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й
М А Ж М У А

Тошкент 2019

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашнинг 2019 йил 18 октябрдаги 5-сонли баённомаси билан маъқулланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчи: ТМИ катта ўқитувчиси, PhD. Остонокулов А.А.

Тақризчи: ТМИ, и.ф.д. Шохазамий Ш.Ш. “Баҳолаш иши ва инвестициялар” кафедраси профессори

Ўқув -услубий мажмуа Тошкент давлат иқтисодиёт университети Кенгашининг 2019 йил _____даги ____-сонли қарори билан тасдиққа тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. Ишчи дастур	4
II. Модулни ўқитишда фойдаланиладиган интерфаол таълим методлари.....	11
III. Назарий материаллар.....	17
IV. Амалий машғулот материаллари.....	88
V. Кейслар банки	97
VI. Мустақил таълим мавзулари	112
VII. Глоссарий.....	116
VIII. Адабиётлар рўйхати	119

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Мазкур ишчи дастур иқтисодиёт соҳаси қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишлари учун хорижий тажрибалар асосида ишлаб чиқилган ва Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2016 йил 6 апрелдаги 137-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув режа ва дастурга мувофиқ шакллантирилган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг “Олий таълим тизимининг янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сон қарорига асосан: “ҳар бир олий таълим муассасаси жаҳоннинг етакчи илмий-таълим муассасалари билан яқин ҳамкорлик алоқалари ўрнатиш, ўқув жараёнига халқаро таълим стандартларига асосланган илғор педагогик технологиялар, ўқув дастурлари ва ўқув-услубий материалларини кенг жорий қилиш, ўқув-педагогик фаолиятга, мастер-класслар ўтказишга, малака ошириш курсларига хорижий ҳамкор таълим муассасаларидан юқори малакали ўқитувчилар ва олимларни фаол жалб қилиш, уларнинг базасида тизимли асосда республикамиз олий таълим муассасалари магистрант, ёш ўқитувчи ва илмий ходимларининг стажировка ўташларини, профессор-ўқитувчиларни қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил қилиш”¹ олий таълим тизимини келгусида янада такомиллаштириш ва комплекс ривожлантириш бўйича энг муҳим вазифаларидан бири деб белгиланган.

Дастур мазмуни бюджет ҳисоби ва назорати борасидаги билимларни такомиллаштириш, бюджет ҳисоби ва назоратининг ривожланиши муаммоларини аниқлаш, уларни ўрганиш, таҳлил этиш ва баҳолаш, кадрларни бюджет ҳисоби ва назорати борасида ахборот – коммуникация технологияларини қўлланиши бўйича янги билим, кўникма ва малакаларини шакллантиришни назарда тутди.

Ушбу дастурда хорижий мамлакатлар илғор тажрибаларига асосланган ҳолда, бюджет ҳисоби ва назорати фаолият ҳолати, уни ташкил этиш ва бошқариш, бюджет ҳисоби ва назорати иқтисодий самарадорлигини мониторинг қилиш, Ўзбекистонда бюджет ҳисоби ва назоратининг амал қилиши муаммолари, тегишли чора-тадбирлар белгилаш борасидаги вазифалар баён этилган.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Бюджет ҳисоби ва назорати” модулининг **мақсади** бюджет ҳисоби ва назорати борасидаги билимларни такомиллаштириш, бюджет ҳисоби ва назоратининг ривожлан

иш муаммоларини аниқлаш ва баҳолаш, янги билим, кўникма ва

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимининг янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон қарори, 20.04.2017 й.

малакаларини шакллантириш ҳисобланади.

“Бюджет ҳисоби ва назорати” модулининг **вазифалари:**

- бюджет ҳисоби ва назоратининг моҳияти ва мазмунини ёритиб бериш;
- бюджет ҳисоби ва назорати тўғрисида ахборот бериш;
- бюджет ҳисоби ва назорати бўйича мунозалар юритиш;
- бюджет ҳисоби ва назорати бўйича тушунчалар бериш;
- бюджет ҳисоби ва назоратида ахборот – коммуникация технологияларининг ўрнини кўрсатиб бериш;
- бюджет ҳисоби ва назоратини бошқариш, молиялаштириш тизими тўғрисида мунозарали баҳслар юритиш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникма, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Бюджет ҳисоби ва назорати” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- бюджет ҳисоби ва назорати борасида мавжуд ҳолат ва юзага келадиган муаммоларни ўрганиш, уларни ҳал этиш йўлларини билиши борасида **билимларига эга бўлиши;**

Тингловчи:

- бюджет ҳисоби ва назорати жараёнларини таҳлил қилиш, тенденцияларни баҳолаш **кўникма ва малакаларини эгаллаши;**

Тингловчи:

- замонавий билимларни қўллаш орқали муаммолар ечимини топиш, уларни бартараф этиш ва қарорлар қабул қилиш борасида **компетенцияларни эгаллаши лозим.**

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Бюджет ҳисоби ва назорати” модули маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Ўқув жараёнида таълимнинг интерфаол ўқитиш метод, шакл ва воситалари, педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш назарда тутилган:

- маъруза машғулотларида “Ақлий ҳужум”, “Кутиш йўлдоши”, “Концептуал жадвал”, “Ўйланг-жуфтликда ишланг-фикр алмашинг” каби интерфаол ўқитиш метод, шакл ва воситаларидан;

- амалий машғулотларда баҳс-мунозара, тушунчалар таҳлили, ақлий ҳужум, кейс, гуруҳларда ишлаш, SWOT-таҳлил жадвал, Т-жадвал каби интерфаол ўқитиш метод, шакл ва воситаларни қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Модул мазмуни ўқув режадаги “Молия”, “Давлат бюджети”, “Бюджет тизими бюджетлари ғазна ижроси” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда тингловчиларнинг касбий тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар бюджет тизими бюджетлари ғазна ижроси муаммоларини аниқлаш, уларни таҳлил этиш, баҳолаш ва ечимини топишга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти:

№	Ўқув модуллари	Умумий соат	Жами аудитория соати	жумладан,			Мустақил таълим
				назарий	амалий	кўчма машғулот	
1	Бюджет ҳисоби ва назоратининг мазмуни ҳамда бюджет ғазна ижроси жараёнидаги аҳамияти.	4	4	2	2		
2	Давлат бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари бюджетлари ғазна ижроси ҳисоби ҳамда ҳисоботи.	2	2		2		
3	Бюджет ташкилотларида бюджет ҳисобини ташкил этиш ва ҳисоб объектлари ҳисоби.	4	4		2	2	
4	Бюджет ташкилотларида молиявий ҳисоботлар.	2	2		2		
Жами:		12	12	2	8	2	

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Бюджет ҳисоби ва назоратининг мазмуни ҳамда бюджет ғазна ижроси жараёнидаги аҳамияти.

Бюджет ҳисоби ва назоратининг мазмуни. Бюджет ҳисоби ва назоратининг предмети ва объекти. Бюджет ҳисоби ва назоратининг методи ва унинг элементлари. Бюджет ҳисоби ва назоратини ташкил этишнинг хусусиятлари. Бюджет ҳисоби ва назоратининг бюджет ижроси соҳасидаги вазифалари. Бюджет ҳисобининг ахборот тизимлари ҳақида тушунча ва уларнинг турлари.

Давлат бюджети ижросини амалга оширишда бюджет назоратининг ўрни ва аҳамияти. Бюджет назоратини ташкил қилишнинг мақсади ва вазифалари. Бюджет назоратини ўтказишнинг усуллари. Бюджет назоратининг субъектлари ва объектлари. Бюджет назоратини ташкил этишнинг қонунчилик асослари. Бюджет назорати органлари ваколатлари. Бюджет назорати фаолиятини режалаштириш ва уларни ўтказишнинг хусусиятлари.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-амалий машғулот.

Бюджет ҳисоби ва назоратининг мазмуни ҳамда бюджет ғазна ижроси жараёнидаги аҳамияти.

Муҳокама этиладиган масалалар.

1. Бюджет ҳисоби ва назоратининг моҳияти ва мазмуни.
2. Бюджет ҳисоби ва назоратининг бюджет ижроси соҳасидаги вазифалари.

Калит сўзлар: Бюджет ҳисоби. Бюджет назорати. Бюджет ғазна ижроси. Бюджет тизими бюджетлари. Бюджет ижроси.

2-амалий машғулот.

Давлат бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари бюджетлари ғазна ижроси ҳисоби ҳамда ҳисоботи.

Муҳокама этиладиган масалалар.

1. Давлат бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари бюджетлари даромадлари ғазна ижроси ҳисоби.
2. Давлат бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари бюджетлари харажатлари ғазна ижроси ҳисоби.
3. Давлат бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари бюджетлари ижроси ҳисоботи.

Калит сўзлар: Бюджет даромадлари. Бюджет харажатлари. Бюджет ижроси. Бюджет ғазна ижроси. Бюджетлар ижроси ҳисоботи.

3-амалий машғулот.

Муҳокама этиладиган масалалар.

Бюджет ташкилотларида номолиявий активлар ҳисоби.

1. Бюджет ташкилотларида асосий воситалар ҳисоби.
2. Бюджет ташкилотларида номоддий активлар ҳисоби.
3. Бюджет ташкилотларида товар моддий захиралар ҳисоби.

Калит сўзлар: Асосий воситалар. Номоддий активлар. Товар моддий захиралар. Номолиявий активлар.

4-амалий машғулот.

Бюджет ташкилотларида молиявий активлар ҳисоби.

Муҳокама этиладиган масалалар.

1. Бюджет ташкилотларида молиявий активлар ҳисоби.

Калит сўзлар: Нақд пул маблағлари. Ҳисоб рақамлардаги пул маблағлари. Пул эквивалентлари. Йўлдаги пул маблағлари.

5-амалий машғулот.

Бюджет ташкилотларида дебитор ва кредиторлик мажбуриятлари ҳисоби.

1. Бюджет ташкилотларида турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоблашувлар ҳисоби.
2. Бюджет ташкилотларида бюджет ва бюджетдан ташқари жамғармалар билан ҳисоблашувлар ҳисоби.
3. Ходимлар ва стипендия олувчилар билан ҳисоблашувлар ҳисоби.

Калит сўзлар: Дебиторлик мажбуриятлар. Кредиторлик мажбуриятлар. Бюджет билан ҳисоблашувлар. Бюджетдан ташқари жамғармалар билан ҳисоблашувлар. Стипендия олувчилар. Ходимлар

6-амалий машғулот.

Бюджет ташкилотларида молиявий натижалар ҳисоби ва молиявий ҳисоботлар.

1. Бюджет ташкилотларида молиявий ҳисоботлар.

Калит сўзлар: Бюджет ташкилоти. Молиявий ҳисобот.

7-амалий машғулот.

Бюджет тизими бюджетлари ижросининг назорати.

Муҳокама этиладиган масалалар.

1. Давлат бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари бюджети ижроси назорати.
2. Бюджет ташкилотларида назорат.

Калит сўзлар: Назорат. Тафтиш. Аудит.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модулнинг назарий материални ўзлаштиришда қуйидаги ўқитиш шаклларидан фойдаланилади:

- **давра суҳбатлари** (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);

- **баҳс ва мунозаралар** (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

- **Кенг кўламли суҳбат.** Ҳамма учун умумий бўлган тавсия этилаётган мажбурий ва кўшимча адабиётлар билан машғулотнинг ҳар бир режа саволларига тингловчиларни тайёргарлигини назарда тутати. Фаоллаштиришни барча воситаларини қўллаш билан: сўзга чиқувчига ва барча гуруҳга яхши ўйлаб тузилган аниқ ифодаланган саволлар; сўзга чиқувчи тингловчиларни кучли ва кучсиз томонларига диққатларини қарата олиши; иш жараёнида очиб берилаётган, янги қирраларни ўша вақтнинг ўзида ажратиб кўрсатиш ва бошқалар асосида кўпчилик тингловчиларнинг саволларини муҳокама қилишга жалб қилиш имконини беради.

- **Пресс-конференция.** Қисқа сўзга чиқишдан сўнг, биринчи савол бўйича маърузачига (агарда маърузалар бир қатор тингловчиларга берилган бўлса, ўқитувчининг ўзи улардан бирига сўз беради) сўз берилади. Шундан сўнг, ҳар бир тингловчи маъруза мавзуси бўйича унга савол бериши лозим.

- **Кейсларни (муаммоли вазиятларни) ечиш.** Муаммоли вазиятларни ҳал этиш натижасида ҳосил бўлган, мустақил излаб топилган далиллар, касбий аҳамиятли йўналишларни излашга ва тасдиқлашга, келгусидаги касбий фаолияти билан боғлиқлигини англаб етишга ёрдам беради.

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

Муаммони жамоали тарзда ҳал этишнинг усуллари ва воситалари

Музокаралар

Музокаралар – аниқ ташкил этилган икки томон фикрларининг алмашинуви.

Музокараларни ўтказиш жараёнининг тузилиши

Баҳс

Баҳс – ўз фикрини ифода этишни хоҳловчилар орасида бирон бир мунозарали масалани муҳокама қилиш, ҳақиқатни аниқлаш ва тўғри қарорни қабул қилиш.

Анжуман-баҳсининг роли

Олиб борувчи – ўргатувчи барча ваколатларига эга – баҳс боришини бошқаради, исботлар ва рад этишларнинг далилигини, тушунча ва атамаларнинг аниқлигига эътибор қаратади, мулоқотнинг барча қоидаларга муносиб тарзда ўтишини кузатади.

Оппонент – тадқиқотчилар муҳитида қабул қилинган оппонентлик жараёнини амалга оширади. У нафақат нутқ сўзловчининг асосий нуқтаи назарини ифодалаш, балки уни тушиниши орқали унинг хатоларини топиши ва ҳал этишнинг ўз вариантини тақдим этиши зарур.

Мантиқчи – нутқ сўзловчи ва оппонент фикларидаги қарама-қаршилиқларни ва мантиқий хатоларни аниқлайди, тушунчалар тавсифини аниқлайди, далиллар ва рад этишларни ва фаразни олдинга суриш ҳаққонийлигини таҳлил қилади.

Психолог – маҳсулли мулоқотни ташкил этиш учун жавоб беради, биргаликда ҳаракатларни амалга ошириб, келишувга эришади, баҳснинг можарога айланишига йўл қўймайди.

Эксперт – баҳс усулининг натижавийлигини баҳолайди, олдинга сурилган фаразлар ва таклифлар, ҳулосалар ҳаққонийлигини баҳолайди, аниқ бир иштирокчининг қўшган ҳиссаси тўғрисида фикрларни билдиради ва бошқалар.

«Ақлий ҳужум»

Ақлий ҳужум (брейнсторминг – миялар бўрони) – амалий ёки илмий муаммоларни ҳал этиш фикрларни жамоали генерация қилиш усули.

Ақлий ҳужум вақтида иштирокчилар мураккаб муаммони биргаликда ҳал этишга интилишади: уларни ҳал этиш бўйича ўз фикрларини билдиради (генерация қилади) ва бу фикрлар танқид қилинмасдан улар орасидан энг мувофиқи, самаралиси, мақбули ва шу каби фикрлар танлаб олиниб, муҳокама қилинади, ривожлантирилади ва ушбу фикрларни асослаш ва рад этиш имкониятлари баҳоланади.

Ақлий ҳужумнинг асосий вазифаси – ўқиб-ўрганиш фаолиятини фаоллаштириш, муаммони мустақил тушуниш ва ҳал этишга мотивлаштиришни ривожлантириш, мулоқот маданияти, коммуникатив кўникмаларни шакллантириш, фикрлаш инерциясидан қутилиш ва ижодий масалани ҳал этишда фикрлашнинг оддий боришини енгил.

- **Тўғридан-тўғри жамоали ақлий ҳужум** – иложи борича кўпроқ фикрлар йиғилишини таъминлайди. Бутун ўқув гуруҳи (20 кишидан ортиқ бўлмаган) битта муаммони ҳал этади.

- **Оммавий ақлий ҳужум** – микро гуруҳларга бўлинган ва катта аудиторияда фикрлар генерацияси самарадорлигини кескин ошириш имконини беради.

- Ҳар бир гуруҳ ичида умумий муаммонинг бир жиҳати ҳал этилади.

Кўргазмали тақдим этиш: график ташкил этувчилар

График ташкил этувчи тури, аҳамияти ва хусусиятлари

Ўқув фаолиятини ташкил этиш жараёнининг таркибий тузилмаси

ИНСЕРТ ЖАДВАЛИ

- мустақил ўқиш, маъруза тинглаш жараёнида олинган маълумотларни бир тизимга келтиришга имконият яратади.
- Олдиндан олинган маълумотни янгиси билан ўзаро боғлаш қобилиятини шакллантиришга имкон беради.

Инсерт жадвали таркиби ва уни тўлдириш қоидаси билан танишади. Шахсан уни расмийлаштиради.

Ўқиш вақтида олинган маълумот яқка тартибда тақсимланади: матнда белги қўйилган мос равишда жадвал устунларига “жойлаштирилади”:
V – “...” ҳақида олинган билим (маълумот)га мос келади;
— “...” ҳақидаги билимга қарама-қарши;
+ – янги маълумот саналади;
? – тушунарсиз, қўшимча маълумот талаб қилинади.

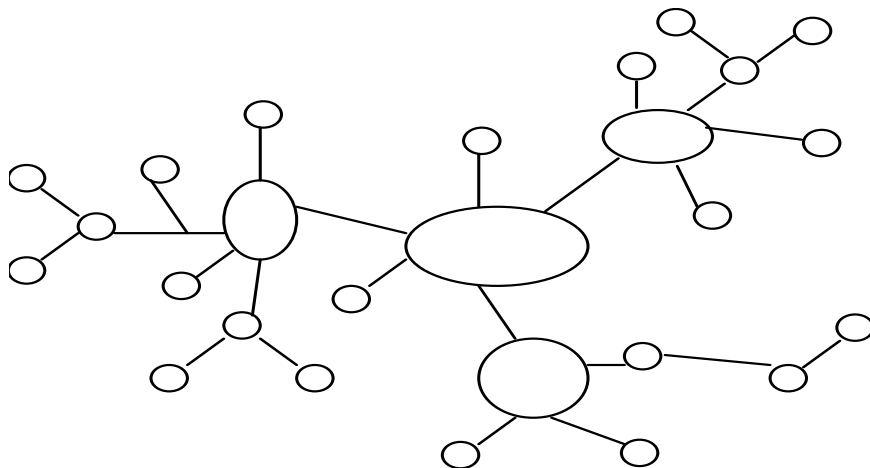
Кластер

(Кластер – тутам, боғлаш)

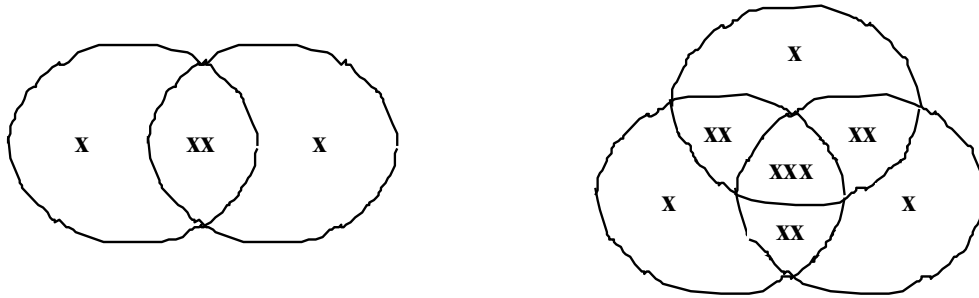
Маълумот харитасини тузиш ва воситаси – барча фикр конституциясини фокуслаш ва аниқлаш учун қандайдир асосий омил атрофида ғояларни йиғиш.

Кластерни тузиш қоидалари билан танишади. Аудитория доскаси ёки катта қоғоз варағи марказида калит сўзлар 1-2 сўздан иборат тарзида

Калит сўзлар билан ассоциация бўйича ён томондан кичкина ҳажмдаги айланага “йўлдошлар” ёзилади – ушбу мавзу билан алоқадор сўз ёки сўз бирикмаси. Улар чизиқ билан “бош” сўзга боғланилади. Ушбу “йўлдошлар”да “кичик йўлдошлар” ҳам бўлиши мумкин. Ёзувга ажратилган вақт тугагунга ёки ғоя йўқотулмагунча давом эттирилади.

Венн диаграммаси

SWOT-таҳлил жадвали

SWOT – таҳлил номланиши инглизча бош ҳарфлардан олинган:

Strengths – кучли томони, корхонада ички ресурслар мавжудлиги назарда тутилади;

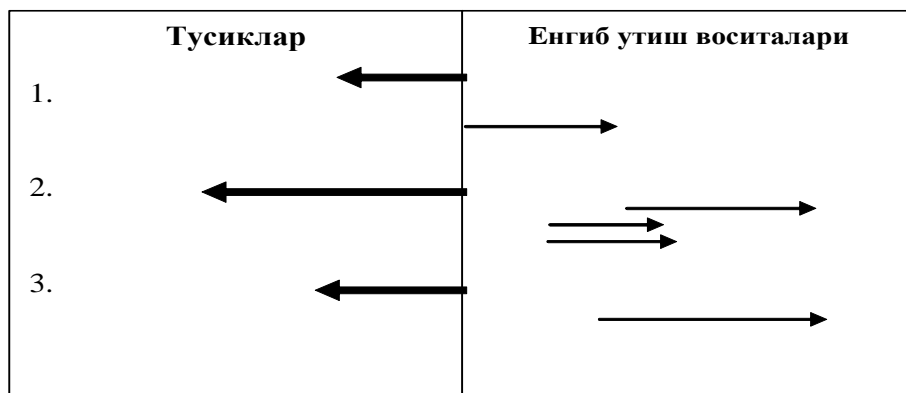
Weakness – кучсиз томони ёки ички муаммолар мавжудлиги;

Opportunities – имкониятлар; корхона ривожланиши учун мавжуд имкониятлар;

Threats – хавфлар; ташқи муҳитдаги мавжуд хавф-хатарлар

Қоидага кўра, SWOT – таҳлилининг муваффақияти ташкилотга боғлиқ бўлмай, балки келгусидаги стратегик мақсад ва лойиҳаларни ишлаб чиқишда унинг натижаси ҳисобга олинишига боғлиқ бўлади. Уни қўллашда элементларини қуйидагича талқин қилиш мумкин:

“Кучлар таҳлили” графиги

«Кучлар таҳлили» графигини тузиш қондаси

Координат ўқи чизилади, чапга стрелка (кучлар) билан корхона ривожланиши ёки муайян бизнес лойиҳасини амалга оширишга халақит берувчи тўсиқлар жойлаштирилади. Ушбу стрелкалар катталиги жиҳатдан у ёки бу муаммога таъсири ҳамда жиддийлигига мос келиши лозим бўлади.

Сўнгра қарама-қарши томонга ушбу кучларни енгиб ўтиш воситалари стрелка кўринишида экс эттирилади. Уларнинг сони графикнинг ўнг томонидан натижа чиқара оладиган даражада бўлиши лозим.

Умуман олганда, бу келгусида аниқлаштиришни ва бўлакларга ажратишни талаб этадиган кучларни нисбий баҳолаш усули ҳисобланади.

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетига амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибиде қўлланилган. Кейсда очиқ ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қаерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш (матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўллари ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўллари ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-мавзу. Бюджет ҳисоби ва назоратининг мазмуни ҳамда бюджет ғазна ижроси жараёнидаги аҳамияти.

Режа:

1.1. Бюджет ҳисоби ва назоратининг предмети, вазифалари ва услубий асослари.

1.2 Ўзбекистон Республикасида бюджет ҳисоби ва назоратини ташкил этиш ҳамда юритиш

Таянч иборалар: Бюджет ҳисоби. Бюджет назорати. Бюджет ғазна ижроси. Бюджет тизими бюджетлари. Бюджет ижроси.

1.1. Бюджет ҳисоби фанининг предмети, вазифалари ва услубий асослари.

Давлат бюджети - Давлат пул маблағларининг (шу жумладан, Давлат мақсадли жамғармалари маблағларининг) марказлаштирилган жамғармаси бўлиб, унда даромадлар манбаалари ва улардан тушумлар миқдори, шунингдек молия йили мобайнида аниқ мақсадлар учун ажратиладиган маблағлар сарфи йўналишлари ва миқдори назарда тутилади². Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети тузилмаси ўз ичига Республика бюджетини, Қорақалпоғистон Республикаси бюджети ва маҳаллий бюджетларни ўз ичига олади. Бюджет ижроси жараёнида белгиланган тартибда бюджет даромадлари шакллантирилади ва харажатлар бюджет таснифи бўйича амалга оширилади. Бюджет ижроси жараёни ҳақида ахборотлар бюджет ҳисобини ташкил этиш ва юритиш орқали шакллантирилади.

Бюджет ҳисоби бу бюджет ижроси жараёни бухгалтерия ҳисоби бўлиб, Давлат бюджети, Давлат мақсадли ва бюджетдан ташқари жамғармалари бюджети ижроси жараёнида ҳисобга олинadиган молиявий, номолиявий ҳамда молиявий мажбуриятлар ҳолати бўйича пул ўлчовида ахборотларни йиғиш, рўйхатга олишнинг тартиблаштирилган тизимидир.

Бюджет ҳисобини юритишдан мақсад фойдаланувчиларга бюджет ижроси жараёни бўйича тўлиқ ҳамда аниқ бухгалтерия ва молиявий ахборотларни шакллантириб беришдан иборат.

Бюджет ҳисобининг предмети бу бюджет ижроси жараёнида бюджет маблағлари ва уларни манбаалари ҳаракатига оид иқтисодий муносабатлар мажмуасидир.

Бюджет ҳисоби Давлат бюджети, Давлат мақсадли ва бошқа бюджетдан ташқари жамғармалари бюджети ижроси бўйича юритилади ва бюджетлар ижроси ҳолати ҳақида маълумотларни шаклланишини таъминлайди.

Бюджет ҳисобининг вазифалари:

- Бюджет ижросини амалга ошириш ва натижаларини шакллантириш;
- Бюджет ижроси жараёни муомалаларини ҳужжатлаштириш ёрдамида рўйхатга олиш;

² Ўзбекистон Республикаси “Бюджет тизими тўғрисида” қонуни 14.12.2000 й., N 158-II

- Бюджет ижроси жараёнида бухгалтерия ҳисобварақларда бюджет маблағларини ҳолати ва ҳаракатини акс эттириш;
- Бюджет ташкилотларида даромадлар ва харажатлар сметалари ижросини амалга ошириш ва натижаларини шакллантириш;
- Бюджет ташкилотлари бухгалтерия ҳисоби ҳисобварақларида активларнинг ҳолати, ҳаракати, мулкӣ қийматликлар ва мажбуриятларнинг ҳолати ҳамда молиявий натижалари тўғрисидаги тўлиқ ҳамда аниқ маълумотларни шакллантириш;
- Бюджет ижросига оид бухгалтерия ҳисоби маълумотларини умумлаштириш ва ҳисоботларни тузишдан иборатдир.

Бюджет ҳисобини юритишни алоҳида ҳусусиятлари қуйидагилардан иборат:

- *Бюджет таснифи асосида ҳисобни ташкил этилиши;*
- *Бюджет ижросини назорат қилиниши;*
- *Ҳаражатлар сметаси ижросини назорат қилиниши;*
- *Давлат бюджети газна ижроси шароитида ҳисобни ташкил этилиши ва юритилиши;*
- *Ҳисобда касса ва ҳақиқий ҳаражатларни юритилиши;*
- *Бюджет ташкилотларида соҳа ҳусусиятлари бўйича ҳисобни ташкил этилиши ва бошқалар.*

Бюджет ҳисобини алоҳида ҳусусиятлари бухгалтерия ҳисоби вазифаларига қўшимча янада аниқроқ вазифалар киритилишини талаб этади. Яъни тасдиқланган бюджет ижросини тўғри ташкил этиш, молия-бюджет интизомига риоя қилиш ва бошқалар.

Юқоридаги вазифаларни умумлаштириб бюджет ҳисоби функциясини қуйидагича акс эттириш мумкин (1.1.1-чизма).

1.1.1-чизма. Бюджет ҳисобининг функциялари.

Назорат функцияси - орқали бюджет маблағларидан мақсадли фойдаланиш мулкларни сақланиши, тайинланиши бўйича сарфланиши тизими йўлга қўйилади.

Бюджет ҳисобида назоратни учта тури қўлланилади: дастлабки назорат; жорий назорат; кейинги назорат.

Дастлабки назорат - сметаларни тузиш ва тасдиқлаш жараёнида амалга оширилади. Унда бюджет интизомига риоя қилиниши шунингдек қонунчилик талаблари бузилиши олди олинади.

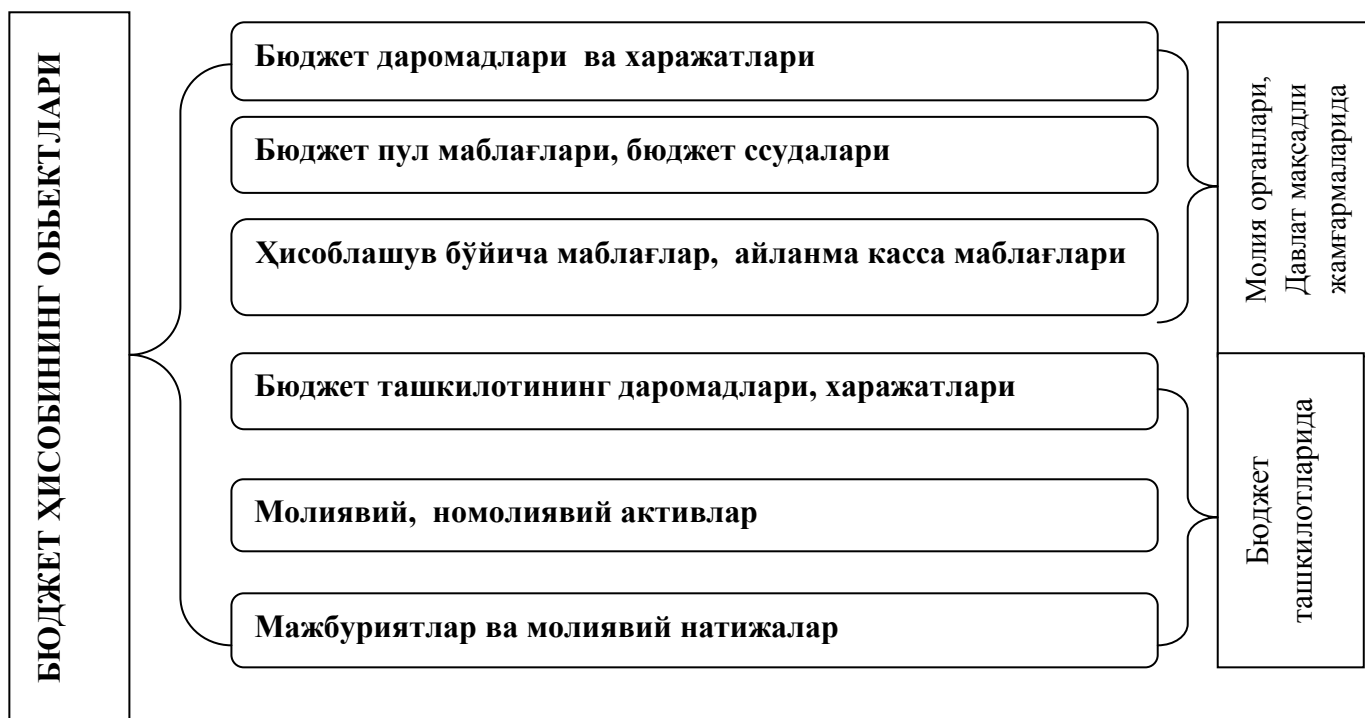
Жорий назорат – бюджет ижроси жараёнида амалга оширилиб, содир бўлган муомалаларини қонунийлиги, пул маблағларини оқилона сарфланиши, мулкӣ қийматликлар бўйича ҳисоб маълумотларини ҳақиқӣ ҳолатга мослиги, ҳисоблашувлар ҳолати ва бошқалар назорати амалга оширилади.

Кейинги назорат – умумлаштириш босқичи учун зарур бўлиб, ҳисоб ва ҳисобот ахборотларини қонунийлигини аниқлаш учун амалга оширилади.

Ахборот функцияси – орқали молиявий ҳисоботлар асосида бюджет ижроси жараёнида даромадлар, бюджет харажатлари мақсадли йўналиши, натижалар бўйича маълумотлар шаклланади.

Бюджет ҳисобининг субъектлари бўлиб, молия органлари (Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ва унинг ҳудудий бошқармалари, бўлимлари), Ўзбекистон Республикаси молия вазирлиги Ғазначилиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари, Давлат мақсадли жамғармалари, бюджет ташкилотлари бўлиб ҳисобланади.

Бюджет ҳисобининг объектлари бўлиб, бюджет ижроси жараёнида бюджет даромадлари ва харажатлари, бюджет пул маблағлари, бюджет ссудалари, ҳисоблашув бўйича маблағлар, айланма касса маблағлари, бюджет ташкилотларининг даромадлари, харажатлари, молиявий, номолиявий активлари, мажбуриятлари ва молиявий натижалари ҳисобланади (1.1.2-чизма).

1.1.2-чизма. Бюджет ҳисобининг объектлари.

Ўзбекистон Республикаси “Бюджет тизими” тўғрисидаги қонунига мувофиқ давлат бюджети даромадлари қуйидагилар ҳисобига шакллантирилади :

1. Қонун ҳужжатларида белгиланган солиқлар, бошқа мажбурий тўловлар;
2. Давлатнинг молиявий ва бошқа активларини жойлаштирилиши, фойдаланишга берилиши ва сотилишидан олинган даромадлар;
3. Қонун ҳужжатларига мувофиқ мерос олиш, ҳадя этиш ҳуқуқи бўйича давлат мулкига ўтган пул маблағлари;
4. Юридик ва жисмоний шахслардан, шунингдек чет эл давлатларидан келган қайтарилмайдиган пул тушумлари;
5. Резидент юридик шахсларга ва чет эл давлатларига берилган бюджет ссудаларини қайтариш ҳисобига тушадиган тўловлар;
6. Қонун ҳужжатларида таъқиқланмаган бошқа даромадлар.

Давлат бюджети харажатлари тасдиқланган бюджетдан маблағ ажратиш доирасида қуйидагича амалга оширилади :

1. Бюджет маблағлари олувчиларнинг жорий харажатлари шаклида;
2. Жорий бюджет трансфертлари шаклида;
3. Капитал харажатлар шаклида:
 - асосий фондлар ва воситаларни (улар билан боғлиқ ишлар ва хизматлар ҳам шулар жумласига киради) давлат эҳтиёжлари учун олиш ва такрор ишлаб чиқаришга;
 - чет элда давлат эҳтиёжлари учун ер ва бошқа мол - мулк олишга;
 - давлат эҳтиёжлари учун ерга бўлган ҳуқуқни ва бошқа номоддий активлар олишга;
 - давлат захираларини вужудга келтиришга;

4. Капитал харажатларни қоплаш учун юридик шахсларга бериладиган бюджет трансфертлари шаклида;

5. Резидент юридик шахсларга ва чет эл давлатларига бериладиган бюджет ссудалари шаклида;

6. Давлат мақсадли жамғармаларига бериладиган бюджет дотациялари ва бюджет ссудалари шаклида;

7. Давлат қарзини қайтариш ва унга хизмат кўрсатиш бўйича тўловлар шаклида;

8. Қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа харажатлар шаклида.

Давлат бюджети пул маблағлари ҳаракати ва ҳисоби Ўзбекистон Республикаси молия вазирлиги Ҳазначилиги ва унинг ҳудудий бўлимлари томонидан юритилади.

Бюджет ссудаси - юқори бюджетдан қуйи бюджетга ёхуд республика бюджетидан резидент юридик шахсга ёки чет эл давлатига қайтариш шarti билан ажратиладиган маблағдир. Бюджет ссудаси бюджет ижроси жараёнида юзага келадиган даромадлар бўйича касса узилишларини қоплаш учун юқори бюджетдан қуйи бюджетга ажратилади.

Давлат бюджет тасдиқлангандан сўнг давлат ва маҳаллий солиқлар ва даромадлар тўғрисида, маъмурий-ҳудудий бўлинишдаги, корхоналар, ташкилотлар ва хўжалик бирлашмаларининг бўйсунушидаги ўзгаришлар, турли хилдаги бўйсунушидаги қурилиш объектлари ўртасида капитал қўйилмалар лимитларини қайтадан тақсимланишдаги ўзгаришлар бўйича қабул қилинган янги қонунлар, Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг қарорлари қабул қилиниши натижасида алоҳида олинган бюджетларга ўзгаришлар киритилган ҳолларда бюджет ижроси жараёнида бюджетлар ўртасида ўзаро ҳисоблашувлар амалга оширилади.

Бюджет ижроси жараёни натижаси бўйича айланма касса маблағлари қолдиғи шакллантирилади. Айланма касса маблағлари бўйича меъёр белгиланади.

Айланма касса маблағи меъёри - молия йилида республика бюджети Қорақалпоғистон Республикаси бюджети ва маҳаллий бюджетлар ҳисобварақларида туриши мумкин бўлган пул маблағларининг қонун ҳужжатлари билан белгиланадиган энг кам миқдоридир.

Бюджет ташкилотлари фаолияти харажатлари бюджет маблағлари ҳисобига молияланади. Шу билан биргаликда бюджетдан ташқари маблағлар манбалари бўйича шакллантирилади. Бюджет ташкилотлари харажатлари смета доирасида харажатлар иқтисодий таснифи бўйича бюджет ва бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобига амалга оширилади.

Бюджет ташкилотларининг молиявий активлари яъни пул маблағлари Ҳазначилик ва унинг ҳудудий бўлимларида очилган шахсий ҳисобварақларда бюджет ва бюджетдан ташқари маблағлар бўйича алоҳида юритилади. Бюджет ташкилотлари номолиявий активларига асосий воситалар, номоддий активлар, товар моддий захиралар, материал қийматликлар ва бошқалар кириди.

Даромадлар ва харажатлар сметалари ижроси жараёнида номолиявий активлар ҳисоби белгиланган тартибда юритилади.

Бюджет ташкилотлари сметалар ижроси жараёнида белгиланган вазифани бажариш бўйича жисмоний ва юридик шахслар билан ҳисоблашувларни амалга оширади ва улар бўйича мажбуриятлар юзага келади.

Бюджет ташкилотлари жорий йилга молиявий натижаларни маблағларни шаклланиши манбаалари бўйича шакллантиради ва якуний молиявий натижани аниқлайди.

Бюджет ҳисобини ташкил этиш молия органлари ва бюджет ташкилотларини раҳбарлари томонидан белгиланган тартибда амалга оширади.

Бюджет ҳисобининг услубий асосларини бюджет ижроси бухгалтерия ҳисобига оид қабул қилинган қонуний ҳужжатлар ташкил этади (1.1.3-чизма).

1. Бюджет ҳисобини бевосита ва билвосита ташкил этишини тартибга солувчи қонунлар ва қонуний ҳужжатлар (Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонлари, қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қарорлари)

2. Бюджет ҳисобини ташкил этишини базавий тамойилларини умумлаштирувчи меъёрий ҳужжатлар (йўриқномалар, низомлар)

3. Бюджет ҳисобини алоҳида объектлари ҳисобини юритиш механизми, хусусиятларини ақс эттирувчи ҳужжатлар (Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг услубий кўрсатмалари, тавсиялари)

4. Бюджет ҳисобини ташкилий, техник ва услубий жиҳатларини мужассамлаштирган ишчи ҳужжатлар

1.1.3-чизма. Бюджет ҳисобини меъёрий-ҳуқуқий асослари тизимини

Давлат бюджети ижросининг ҳисоби устидан умумий услубий раҳбарлик қилиш ваколати Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигига юклатилган.

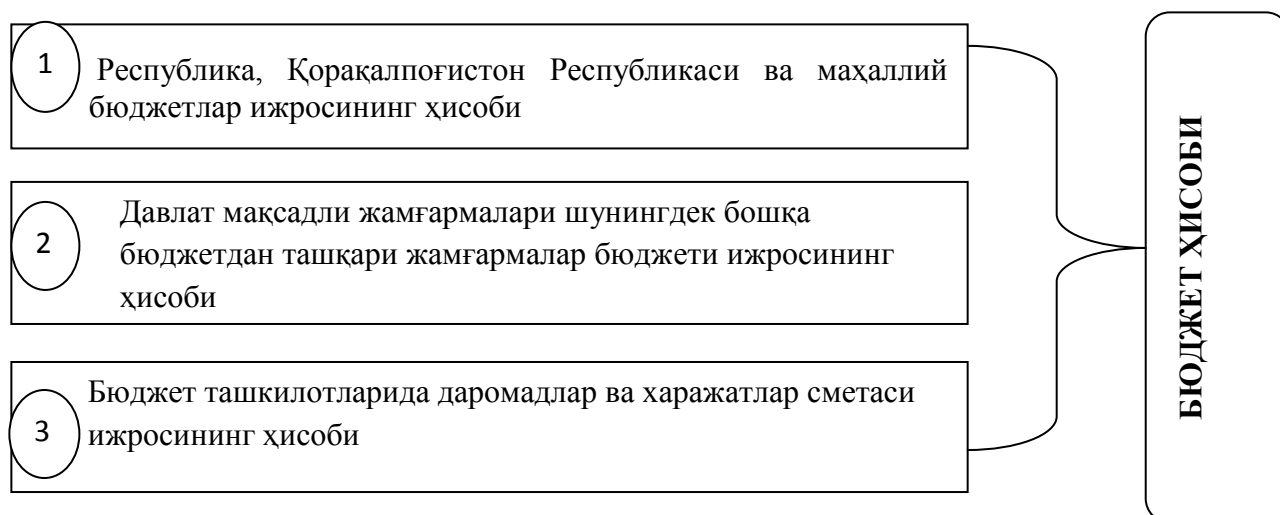
Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги бюджет ҳисоби бўйича қуйидагиларни амалга оширади:

- давлат бюджети ижросининг бухгалтерия ҳисобини ташкил қилишга услубий раҳбарлик қилади;
- бюджет ижросининг бухгалтерия ҳисоби бўйича молия органлари, бюджет ташкилотлари ва ваколатли органлар учун йўриқномалар ва услубий кўрсатмаларни ишлаб чиқади;
- республика бюджети ижросини амалга оширади ва ҳисобот тузади.

1.2 Ўзбекистон Республикасида Бюджет ҳисобини ташкил этиш ва юритиш

Мамлакатимиз бюджет тизимида ислоҳотларни бориши жараёнида бюджет ҳисобини ташкил этиш ва юритилишига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Охириги йилларда бюджет ҳисобини ташкил этишга оид бир неча меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда бюджет ҳисобини юритилишини уч йуналишга ажратиш мумкин, яъни (1.2.1-чизма):

1.2.1-Чизма. Ўзбекистон Республикасида бюджет ҳисобини юритилиши чизмаси.

1. Республика, Қорақалпоғистон Республикаси ва маҳаллий бюджетлар ижросининг ҳисоби – Молия вазирлиги ва тегишли ҳудудий молия органлари ҳамда Молия вазирлигининг Ғазначилиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан олиб борилади;

2. Давлат мақсадли жамғармалар (Пенсия жамғармаси, Республика йул жамғармаси ва бошқалар), шунингдек бошқа бюджетдан ташқари жамғармалар ижросининг ҳисоби – тегишли бюджетдан ташқари жамғармалар томонидан олиб борилади;

3. Бюджет ташкилотларида даромадлар ва харажатлар сметаси ижросининг ҳисоби бўйича -бюджет ташкилотлари томонидан олиб борилади.

Молия органларида шунингдек Ғазначилик ва унинг ҳудудий бўлинмаларида бюджет ҳисоби юритилиб, Давлат бюджети ғазна ижроси шароитида Республика, Қорақалпоғистон Республикаси ва маҳаллий бюджетлар даромадлари шаклланиши харажатларини амалга ошириш, бюджет ижроси натижалари бўйича бухгалтерия ахборотларини шакллантириб беради. Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ва унинг ҳудудий бошқармалари, бўлимларида шунингдек Ғазначилик ва унинг ҳудудий бўлимларида бюджет ижроси жараёни бўйича бухгалтерия ҳисоби касса усулида “Ғазна дастури” асосида юритилади. Республика бюджети ижроси ҳисоби даромадларини шаклланиши, харажатларини тасдиқланган бюджетга мувофиқ амалга оширилиши, пул маблағлари, ҳисоблашувлар, бюджет ижроси натижаларини шакллантириш Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Ғазначилиги бухгалтерия бўлими томонидан амалга оширилмоқда. Қорақалпоғистон Республикаси ва маҳаллий бюджетлар ижроси ҳисоби даромадларини шаклланиши, харажатларини тасдиқланган бюджетга мувофиқ амалга оширилиши, пул маблағлари, ҳисоблашувлар, бюджет ижроси натижаларини шакллантириш Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳудудий бошқармалари ҳамда Ғазначиликнинг ҳудудий бўлинмалари бухгалтерия бўлими томонидан амалга оширилмоқда. Ҳозирги кунда Ғазначилик ва унинг ҳудудий бўлимларида давлат бюджети касса ижроси бўйича Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг 2011 йил 14 январдаги 2-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Давлат бюджети, Давлат мақсадли ва бюджетдан ташқари бошқа жамғармалари бюджети ғазна ижроси бухгалтерия ҳисоби тўғрисида йўриқнома” га асосан бухгалтерия ҳисоби юритилмоқда ва тасдиқланган бухгалтерия счётларида бюджет маблағлари ва уларни манбаалари ҳаракати бўйича маълумотлар шакллантирилиб белгиланган тартибда бюджетнинг касса ижроси бўйича ҳисоботлар тузилмоқда.

Давлат мақсадли жамғармаларида жумладан бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси, Республика йўл жамғармаси ва бошқа бюджетдан ташқари жамғармаларида жамғармалар бюджети даромадлари шаклланиши, харажатларини амалга ошириш, ҳисоблашувлар ҳисоби, бюджет ижроси натижалари бўйича бухгалтерия ахборотлари белгиланган тартибда шакллантирилмоқда, ҳисоботлар тузилмоқда.

Бюджет ташкилотларида бюджет маблағлари бўйича харажатлар, бюджетдан ташқари маблағлар бўйича даромадлар ва харажатлар сметалари ижроси жараёни бухгалтерия ҳисоби “Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги Йўриқнома (Ўз.Р АВ. томонидан 2010 йил 22 декабрда № 2169-сон билан рўйхатдан ўтган) га асосан юритилмоқда. Бюджет ташкилотлари молиявий, номолиявий активлари таркиби, дебиторлик ва кредиторлик мажбуриятлари, жорий ва якуний молиявий натижалар бўйича бухгалтерия ахборотлари шакллантирилиб “Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетидан маблағ билан таъминланадиган

ташкilotларнинг даврий молиявий ҳисоботларини тузиш, тасдиқлаш ҳамда тақдим қилиш бўйича қоидалар” га (Ўз.Р АВ. томонидан 2011 йил 27 сентябрда № 2270-сон билан рўйхатдан ўтган) асосан бухгалтерия ҳисоботлари тузилмоқда.

Назорат саволлари

1. Бюджет ҳисоби фани предмети нимани ўргатади?
2. Бюджет ҳисобининг мақсади, вазифалари нималардан иборат?
3. Бюджет ҳисобининг объектларини тавсифлаб беринг?
4. Бюджет ҳисобининг услубий асослари нималардан иборат?
5. Бюджет ҳисоби юритилиши йўналишларини айтиб беринг?
6. Республика, Қорақалпоғистон Республикаси ва маҳаллий бюджетлар ижросининг ҳисобини юритилишини тушунтириб беринг?
7. Бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалар ижросининг ҳисобини юритилишини тушунтириб беринг?
8. Бюджет ташкilotларида даромадлар ва харажатлар сметаси ижросининг ҳисобини юритилишини тушунтириб беринг?

Фойдаланилган адабиётлар

1. Меҳмонов С. Бюджет ҳисоби. Ўқув қўлланма. – Т.: “Фан ва технология”. 2012. 352 б.
2. Mehmonov S. va Ubaydullaev D. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. Darslik. – Т.: “Sano - standart”. 2013. 454 б.
3. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони.
4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 488 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 104 б.
6. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 56 б.
7. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 48 б.
8. Vahobov A., Malikov T. Moliya. Darslik. – Т.: “Noshir”., 2011 у. 712 б.
9. Ibragimov A., Sugirbaev B. Byudjet nazorati va auditi. – Т.: “InfoCOM.UZ” 2010.
10. Karimova Z.X., Djamalov X.N., Islamkulov A.X. Byudjet tizimi. O’quv qo’llanma. Т.: “VORIS NASHRIYOT”., 2012 у.
11. Nurmuxammedova B.I., Kabirova N.V., Moliya (to’ldirilgan va qayta ishlangan 3-nashri). Т.: “IQTISOD MOLIYA”., 2013 у.

Интернет сайтлари

www.gov.uz – Ўзбекистон Республикаси ҳукумат портали.

www.lex.uz– Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

www.mf.uz – Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти.

www.tfi.uz – Тошкент молия институти сайти.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ УЧУН ТАВСИЯЛАР

Амалий машғулот мақсади тингловчиларнинг назарий билимларини амалий жиҳатдан мустаҳкамлашга қаратилган. Машғулотлар молия органи, ғазанчилик ва унинг худудий бўлинмалари, давлат мақсадли жамғармалари ва бюджет ташкилотларида ўтказилади ҳамда амалий фаолият билан машғул бўлган амалиётчилар билан ҳамкорликда ўтказилади. Машғулот давомида тингловчилар кадрларни бюджет ҳисоби, бюджет назорати фаолият ривожланишида ахборот – коммуникация технологияларини қўлланиши, бюджет ҳисоби ва назоратини ўтказиш тажрибаси, бюджет ҳисоби ва назоратини иқтисодий самарадорлигини мониторинг қилиш, Ўзбекистонда бюджет ҳисоби ва назоратининг ривожланиши тўғрисида амалий кўникмалар ҳосил қиладилар.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1 - амалий машғулот: Бюджет ҳисоби ва назоратининг мазмуни ҳамда бюджет ғазна ижроси жараёнидаги аҳамияти.

Дарс шакли бахс-мунозара. Ишнинг мақсади тингловчиларда бюджет ҳисоби ва назоратининг моҳияти, бюджет ҳисоби ва назоратининг хусусиятларини муҳокама этиш ва кўникма ҳосил этишдан иборат.

Ишни бажариш учун қуйидаги масалалар муҳлкама этилади:

1. Бюджет ҳисоби ва назоратининг моҳияти ва мазмуни.
2. Бюджет ҳисоби ва назоратининг хусусиятлари.

✎ **Муҳокама учун саволлар**

Назорат саволлари: Бюджет ҳисобининг моҳияти. Бюджет назоратининг аҳамияти. Бюджет ғазна ижроси шароитида бюджет ҳисоби. Бюджет ҳисобининг хусусиятлари. Бюджет назоратини ўтказиш усуллари.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Меҳмонов С. Бюджет ҳисоби. Ўқув қўлланма. – Т.: “Фан ва технология”. 2012. 352 б.
2. Mehmonov S. va Ubaydullaev D. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. Darslik. – Т.: “Sano - standart”. 2013. 454 б.
3. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони.
4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 488 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 104 б.
6. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргалликда барпо этамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 56 б.
7. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: “Ўзбекистон”

НМИУ, 2017. – 48 б.

8. Vaxobov A., Malikov T. Moliya. Darslik. – T.: “Noshir”., 2011 y. 712 b.

9. Ibragimov A., Sugirbaev B. Byudjet nazorati va auditi. – T.: “InfoCOM.UZ” 2010.

10. Karimova Z.X., Djamalov X.N., Islamkulov A.X. Byudjet tizimi. O’quv qo’llanma. T.: “VORIS NASHRIYOT”., 2012 y.

11. Nurmuxammedova B.I., Kabirova N.V., Moliya (to’ldirilgan va qayta ishlangan 3-nashri). T.: “IQTISOD MOLIIYA”., 2013 y.

Интернет сайтлари

www.gov.uz – Ўзбекистон Республикаси ҳукумат портали.

www.lex.uz– Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

www.mf.uz – Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти.

www.tfi.uz – Тошкент молия институти сайти.

2-амалий Давлат бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари бюджетлари ғазна ижроси ҳисоби ҳамда ҳисоботи.

Дарс шакли: Дебат усули. **Ишнинг мақсади** Давлат бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари бюджетлари ғазна ижроси ҳисоби ҳамда ҳисоботи, унинг ҳуқуқий асослари, уларга оид муаммоларни илгари суриш ва муҳокама этиш. Бунда бюджет тизими бюджетлари ижроси ҳисоби ҳамда ҳисоботига оид илмий янгиликлар тўғрисида дебат уюштирилади.

Қуйидаги масалалар ўртага ташланади:

- Бюджет тизими бюджетлари ғазна ижроси ҳисобини юритиш.
- Бюджет тизими бюджетлари ҳисобини тузиш.

Назорат саволлари: Давлат бюджети ғазна ижроси ҳисоби. Давлат жамғармалари бюджети ғазна ижроси ҳисоби. Давлат бюджет ижроси ҳисоботи. Давлат жамғармалари бюджети ҳисоботи.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Меҳмонов С. Бюджет ҳисоби. Ўқув қўлланма. – Т.: “Фан ва технология”. 2012. 352 б.
2. Mehmonov S. va Ubaydullaev D. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. Darslik. – T.: “Sano - standart”. 2013. 454 b.
3. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони.
4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 488 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 104 б.
6. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 56 б.

7. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 48 б.

8. Vahobov A., Malikov T. Moliya. Darslik. – Т.: “Noshir”, 2011 y. 712 b.

9. Ibragimov A., Sugirbaev B. Byudjet nazorati va auditi. – Т.: “InfoCOM.UZ” 2010.

10. Karimova Z.X., Djamalov X.N., Islamkulov A.X. Byudjet tizimi. O’quv qo’llanma. Т.: “VORIS NASHRIYOT”, 2012 y.

11. Nurmuxammedova B.I., Kabirova N.V., Moliya (to’ldirilgan va qayta ishlangan 3-nashri). Т.: “IQTISOD MOLIYA”, 2013 y.

Интернет сайтлари

www.gov.uz – Ўзбекистон Республикаси ҳукумат портали.

www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

www.mf.uz – Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти.

www.tfi.uz – Тошкент молия институти сайти.

3-амалий машғулот: Бюджет ташкилотларида номолиявий активлар ҳисоби.

Дарс шакли: Кейс - стади.

Кейс-стади – Бюджет ташкилотларида номолиявий активлар ҳисоби.

Муҳокама қилинадиган масалалар:

1. Тарихий аспектлари.

а) номолиявий активлар ҳисобининг пайда бўлиши.

б) номолиявий активлар ҳисобига оид ривожланиш тенденциялари

2. Ўзгариш омиллари.

2.1. Асосий воситалар ҳисоби:

а) асосий воситаларнинг кирими ҳисоби.

в) асосий воситаларнинг ҳаракати ҳисоби.

с) асосий воситаларнинг экириши ҳисоби.

д) асосий воситаларни таъмирлаш харажатлари ҳисоби.

е) асосий воситаларни ҳисобдан чиқарилиши ҳисоби.

3. Ўзгариш натижалари

а) асосий воситалар тўғрисида тизимли ахаборотларни шакллантириш.

б) асосий воситалар қийматини аниқлаш.

с) асосий воситалар бўйича жавобгарлик марказлари.

д) асосий воситаларнинг эскириш даражаси.

е) асосий воситаларнинг таъмир талаблик ҳолати.

Назорат саволлари: Асосий воситаларнинг қийматини аниқлаш. Асосий воситалар ҳаракатини ҳисобга олиш. Асосий воситаларга эскириш ҳисоблаш. Асосий воситаларни таъмирлаш ҳисоби.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Меҳмонов С. Бюджет ҳисоби. Ўқув қўлланма. – Т.: “Фан ва технология”. 2012. 352 б.
2. Mehmonov S. va Ubaydullaev D. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. Darslik. – Т.: “Sano - standart”. 2013. 454 б.
3. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони.
4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 488 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 104 б.
6. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргалликда барпо этамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 56 б.
7. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 48 б.
8. Vahobov A., Malikov T. Moliya. Darslik. – Т.: “Noshir”., 2011 у. 712 б.
9. Ibragimov A., Sugirbaev B. Byudjet nazorati va auditi. – Т.: “InfoCOM.UZ” 2010.
10. Karimova Z.X., Djamalov X.N., Islamkulov A.X. Byudjet tizimi. O’quv qo’llanma. Т.: “VORIS NASHRIYOT”., 2012 у.
11. Nurmuxammedova B.I., Kabirova N.V., Moliya (to’ldirilgan va qayta ishlangan 3-nashri). Т.: “IQTISOD MOLIYA”., 2013 у.

Интернет сайтлари

- www.gov.uz – Ўзбекистон Республикаси ҳукумат портали.
- www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.
- www.mf.uz – Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти.
- www.tfi.uz – Тошкент молия институти сайти.

4-амалий машғулот. Бюджет ташкилотларида молиявий активлар ҳисоби.

Ишнинг мақсади содир бўладиган амалий вазият ва ундан чиқиб кетиш, мақсадга мувофиқ ечимини топишга қаратилган. Бу борада қуйида кейс орқали масала кўриб чиқилади.

Кейс.

Амалий вазият. Бюджет ташкилотларида молиявий активлар бўйича инвентаризация ўтказилди. Инвентаризация натижасида сизни қўл остингизда хизмат қилувчи ёш кассир жавобгарлигида бўлган кассада бюджет маблағлари ШҲҲРдан иш ҳақи бериш мақсадида олиб келинган 120000 сўм нақд пул маблағи камомати аниқланди. Ушбу камомат суммасига оид қандай чоратадирни амалга ошириш зарур?

Бундай ҳолатда Сиз қандай йўл тутасиз?

1. Раҳбарингизга арз қилиб, вазиятни тўғрилаш учун ёрдам сўрайсиз.
2. Ёш мутахассис вазифаларини ўзингиз бажариб боришингиз бошқа ижрочиларга айтиб, вазиятни тўғрилайсиз.
3. Ёш мутахассис вазифаларини бошқа ижрочилар бажариши учун тақсимлаб берасиз.
4. Маслаҳатсиз тегишли органга хабар берасиз.
5. Ёки бошқача йўллари топасиз.

Назорат саволлари: Касса муомалалари ҳисоби. ШФХРдаги пул маблағлари ҳисоби. Ўзбекистонда пул эквивалентлари ва молиявий қўйилмалар ҳисоби.

Амалий машғулотларни ташкил этиш бўйича профессор-ўқитувчилар томонидан кўрсатма ва тавсиялар ишлаб чиқилади. Унда талабалар асосий маъруза мавзулари бўйича олган билим ва кўникмаларини амалий масалалар ечиш орқали янада бойитадилар. Шунингдек дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида талабалар билимларини мустаҳкамлашга эришиш, тарқатма материаллардан фойдаланиш, илмий мақолалар ва тезисларни чоп этиш орқали талабалар билимини ошириш, масалалар ечиш, мавзулар бўйича кўргазмали қуроллар тайёрлаш ва бошқалар тавсия этилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Меҳмонов С. Бюджет ҳисоби. Ўқув қўлланма. – Т.: “Фан ва технология”. 2012. 352 б.
2. Mehmonov S. va Ubaydullaev D. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. Darslik. – Т.: “Sano - standart”. 2013. 454 б.
3. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони.
4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 488 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 104 б.
6. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 56 б.
7. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 48 б.
8. Vahobov A., Malikov T. Moliya. Darslik. – Т.: “Noshir”., 2011 y. 712 b.
9. Ibragimov A., Sugirbaev B. Byudjet nazorati va auditi. – Т.: “InfoCOM.UZ” 2010.
10. Karimova Z.X., Djamalov X.N., Islamkulov A.X. Byudjet tizimi. O’quv qo’llanma. Т.: “VORIS NASHRIYOT”., 2012 y.
11. Nurmuxammedova B.I., Kabirova N.V., Moliya (to’ldirilgan va qayta ishlangan

3-nashri). T.: “IQTISOD MOLIYA”., 2013 y.

Интернет сайтлари

www.gov.uz – Ўзбекистон Республикаси ҳукумат портали.

www.lex.uz– Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

www.mf.uz – Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти.

www.tfi.uz – Тошкент молия институти сайти.

5-амалий машғулот. Бюджет ташкилотларида дебитор ва кредиторлик мажбуриятлари ҳисоби.

Ишнинг мақсади содир бўладиган амалий вазият ва ундан чиқиб кетиш, мақсадга мувофиқ ечимини топишга қаратилган. Бу борада қуйида кейс орқали масала кўриб чиқилади.

Кейс.

Амалий вазият. Бюджет ташкилотида камомадга йўл қўйган моддий жавобгар шахс зиммасига 680000 сўм жавобгарлик юклатилган. Ушбу шахс Дастлаб, ушбу шахс соғлиғи йўқлиги сабабли касаллик варағини тақдим этди. Унинг ўртача бир ойлик маоши 1074000 сўм. Беш кундан сўнг эса, ушбу шахс вафот этди. Унга юклатилган жавобгарлик суммасини қоплаш бўйича қандай чора кўрасиз?

Бундай ҳолатда Сиз қандай йўл тутасиз?

1. Раҳбарингизга арз қилиб, вазиятни тўғрилаш учун ёрдам сўрайсиз.
2. Маслахатсиз тегишли органга ҳабар берасиз.
3. Қонуний йўллари излайсиз.

Назорат саволлари: Мол етказиб берув ва харидорлар билан ҳисоблашувлар ҳисоби. Бюджет ва бюджетдан ташқари жамғармалар билан ҳисоблашувлар ҳисоби. Ходимлар ва стипендия олувчилар билан ҳисоблашувлар ҳисоби.

Амалий машғулотларни ташкил этиш бўйича профессор-ўқитувчилар томонидан кўрсатма ва тавсиялар ишлаб чиқилади. Унда талабалар асосий маъруза мавзулари бўйича олган билим ва кўникмаларини амалий масалалар ечиш орқали янада бойитадилар. Шунингдек дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида талабалар билимларини мустақамлашга эришиш, тарқатма материаллардан фойдаланиш, илмий мақолалар ва тезисларни чоп этиш орқали талабалар билимини ошириш, масалалар ечиш, мавзулар бўйича кўргазмали қурооллар тайёрлаш ва бошқалар тавсия этилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Меҳмонов С. Бюджет ҳисоби. Ўқув қўлланма. – Т.: “Фан ва технология”. 2012. 352 б.
2. Mehmonov S. va Ubaydullaev D. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. Darslik. – Т.: “Sano - standart”. 2013. 454 б.

3. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони.

4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 488 б.

5. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 104 б.

6. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргалликда барпо этамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 56 б.

7. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 48 б.

8. Vahobov A., Malikov T. Moliya. Darslik. – T.: “Noshir”, 2011 y. 712 b.

9. Ibragimov A., Sugirbaev B. Byudjet nazorati va auditi. – T.: “InfoCOM.UZ” 2010.

10. Karimova Z.X., Djamalov X.N., Islamkulov A.X. Byudjet tizimi. O’quv qo’llanma. T.: “VORIS NASHRIYOT”, 2012 y.

11. Nurmuxammedova B.I., Kabirova N.V., Moliya (to’ldirilgan va qayta ishlangan 3-nashri). T.: “IQTISOD MOLIYA”, 2013 y.

Интернет сайтлари

www.gov.uz – Ўзбекистон Республикаси ҳукумат портали.

www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

www.mf.uz – Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти.

www.tfi.uz – Тошкент молия институти сайти.

6-амалий машғулот. Бюджет ташкилотларида молиявий натижалар ҳисоби ва молиявий ҳисоботлар.

Ишнинг мақсади содир бўладиган амалий вазият ва ундан чиқиб кетиш, мақсадга мувофиқ ечимини топишга қаратилган. Бу борада қуйида кейс орқали масала кўриб чиқилади.

Кейс.

Амалий вазият. Сиз бюджет ташкилотига ишга қабул қилиндингиз ва икки кун ўтиши билан ташкилот бош ҳисобчиси сифатида сиздан олдин ишлаган шахс топширган солиқ ҳисоботлари билан боғлиқ тушунмовчиликлар вужудга келди. Сизни солиқ органига чартириб ушбу ҳолат бўйича тушунтириш сўраб ва ушбу ҳолат юзасидан тушунтириш хати ёзиб беришингизни талаб қилишди. Олдинги даврда топширилган солиқ ҳисоботида номутаносиб кўрсаткичлар мавжудлиги таъкидланди ва уч минимал оклад миқдорида жарима тўлашингизни билдиришди

Бундай ҳолатда Сиз қандай йўл тутасиз?

1. Раҳбарингизга арз қилиб, вазиятни тўғрилаш учун ёрдам сўрайсиз.
2. Маслаҳатсиз халқ қабул хонасига хабар берасиз.
3. Қонуний йўллارни излайсиз.

Назорат саволлари: Молиявий натижалар ҳисоби. Молиявий ҳисоботларни тузиш тартиби. Молиявий ҳисоботларнинг ахборот имкониятлари.

Амалий машғулотларни ташкил этиш бўйича профессор-ўқитувчилар томонидан кўрсатма ва тавсиялар ишлаб чиқилади. Унда талабалар асосий маъруза мавзулари бўйича олган билим ва кўникмаларини амалий масалалар ечиш орқали янада бойитадилар. Шунингдек дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида талабалар билимларини мустаҳкамлашга эришиш, тарқатма материаллардан фойдаланиш, илмий мақолалар ва тезисларни чоп этиш орқали талабалар билимини ошириш, масалалар ечиш, мавзулар бўйича кўргазмали қуроллар тайёрлаш ва бошқалар тавсия этилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Меҳмонов С. Бюджет ҳисоби. Ўқув қўлланма. – Т.: “Фан ва технология”. 2012. 352 б.
2. Mehmonov S. va Ubaydullaev D. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. Darslik. – Т.: “Sano - standart”. 2013. 454 б.
3. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони.
4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 488 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 104 б.
6. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 56 б.
7. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 48 б.
8. Vahobov A., Malikov T. Moliya. Darslik. – Т.: “Noshir”., 2011 у. 712 б.
9. Ibragimov A., Sugirbaev B. Byudjet nazorati va auditi. – Т.: “InfoCOM.UZ” 2010.
10. Karimova Z.X., Djamalov X.N., Islamkulov A.X. Byudjet tizimi. O’quv qo’llanma. Т.: “VORIS NASHRIYOT”., 2012 у.
11. Nurmuxammedova B.I., Kabirova N.V., Moliya (to’ldirilgan va qayta ishlangan 3-nashri). Т.: “IQTISOD MOLIYA”., 2013 у.

Интернет сайтлари

www.gov.uz – Ўзбекистон Республикаси ҳукумат портали.

www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

www.mf.uz – Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти.
www.tfi.uz – Тошкент молия институти сайти.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

Мисол №1

Шуъба акционерлик жамиятининг баланси куйидаги курсаткичларга эга;

минг сум

Актив	Сумма	Пассив	Сумма
Асосий воситалар	250	Низом маблаги	180
Ишлаб чиқариш захиралари	30	Фойда	100
Газна	5	Муассислар билан ҳисоб китоблар	20
Ҳисоб рақами	15		
Баланс	300	Баланс	300

Муассислардан бирига("ABC" жамиятига) шуъба корxonанинг 60% акциялари тегишли. "ABC" жамиятининг шуъба корxonани ташкил қилишда қушган маблағ миқдорини аниқланг.

Ечими.

АЖнинг низом маблағи ушбу АЖнинг тарқатилган акциялар қиймат миқдоридан иборат, шунда $(180 \text{ минг сум} * 60\%) / 100\% = 108 \text{ минг сум}$.

Мисол №2

АЖнинг баланси куйидаги курсаткичларга эга;

минг сум

Актив	Сумма	Пассив	Сумма
Асосий воситалар	50	Низом маблағи	100
Номатериал активлар	10	Фойда	50
Ишлаб чиқариш захиралари	22		
Газна	2		

Хисоб раками	36		
Муассислар билан хисоб китоблар	30		
Баланс	150	Баланс	150

АЖнинг низом маблагини тулов фоизи аниқлансин.

Ечими.

АЖнинг низом маблагини тулов фоизи 70% ни ташкил килади.

Мисол №3

2000 йилнинг август ойида 10 ой мавжуд бўлган АЖнинг тугатилиши бўлиб утди.

Тугатилиш тугрисида қарор қабул қилинган вақтда унинг бухгалтерлик баланси қуйидаги курсаткичлар билан характерланган,

минг сум:

Актив	Сумма	Пассив	Сумма
Номатериал активлар	1000	Низом маблагини	2000
Асосий воситалар	2000	Захира жамгармаси	1000
Тугалланмаган и/ч	2000	Махсус мулжалланган жамгармалар	1000
Муассислар билан хисоб китоблар	1000	Хисбот йилнинг таксимланмаган даромади	1000
Ишлаб чиқариш захиралари	1000	Узоқ муддатли кредитлар	2000
Хисоб раками	1000	Меҳнат туловлари буйича хисоб китоблар	1000
Бюджет билан хисоб китоб	1000	Қиска муддатли кредитлар	2000
Бошқа айланма активлар	1000		
Баланс	10000	Баланс	10000

АЖ 2000 дона 1000 сум кийматга эга акциялар ишлаб чикарилган, шулардн ярмининг 25%, туртан бир кисмининг ярми, туртдан бир кисми тулик туланган шарти билан, жамиятнинг битта оддий акциясига тугри келадиган тулов микдорини аникланг.

Ечими.

1. Аввало АЖ нинг соф активларини аниклаш лозим, улар иш жараёнида низом маблагидан кам микдорда булмаслиги керак.

2. Конун буйича беш тоифадаги шахсларга АЖ тугатилиши муносабати билан биринчи уринда карзлар туланади.(РФ Фукаролик кодексининг 57-65 м.)

3. Карзлар тулангандан сунг соф активларнинг колган кисми муассислар уртасида низом маблагига кушган хиссасига кура таксимланади.
Молия вазирлигининг №7 РФ МБФК 05.08.96 й. №149 буйруглари.

Соф активлар=Асосий воситалар+ Тугалланмаган и/ч+Ишлаб чиқариш захиралари+ Хисоб раками+Бюджет билан хисоб китоб+Бошка айланма активлар-Таксимланмаган даромади-Кредитлар

Соф активлар= $2000+2000+1000+1000+1000+1000-2000-1000-2000=3000$ минг сум. 3000 минг сум/ $2000=1500$ минг сум 1 дона акцияга.

Мисол №4

АЖ кимматбахо когозлар бозоридан 9100 сумга бошка АЖ нинг 10000 сум кийматга эга облигациясини сотиб олди. Облигациянинг копов муддати 5 йилдан сунг. Даромад (йиллик 10%) хар йили купонлар буйича амалга оширилади. Сотиб олинган облигация харидорнинг балансида 2 йилдан сунг кандай нархдаги курунишга эга булади.

Ечими.

1. Облигация буйича копов муддати 5 йилдан сунг, демак, облигация буйича даромад купонли булади, хамда кийматидаги чегирма ва сотиб олинган нархдаги фарк кушимча. Купонли фойда даромадда куринади. Киймати ва сотиб олинган нарх уртасидаги фарк эса копов муддати оралигига таксимланади

$10000-9100=900$ сум

$900/5$ йил= 180 сум йилига

Йиллик тушимлар Д58/2 К76 180 сум курунишга эга булади.

2 йилдан сунг облигация Д58/2 К76 9100+180+180+9460 сум нархидаги куринишга эга булади.

Мисол №5

Январ ойида АЖ(инвестицион жамгарма булмаган) низом маблагини 1 млрд. гача кутаришини маълум килади.

Акцияга обуна булиш шартида унинг биринчи тулови 30% микдорида туланиши колгани эса ярим йил давомида туланиши назарда тугилган булган. Июлда обунанинг натижаларини чикарилганида аникландики, акция обунаси 700 млн. сумни ташкил килган, факт буйича 650 млн.сум тушим булган. Обуна натижалари чикарилгандан сунг АЖнинг "Низом маблагини" хисобида кандай сумма курсатилади.

Ечими.

АЖнинг "Низом маблагини" хисобида 650 млн. сумни ташкил киладиган сумма курсатилади, чунки буни обуна шартлари аниклайди, унда якуний тулов ярим йил ичида амалга оширилиши керак дейилган. "Низом маблагини" хисобида 7000 млн. сумни ташкил киладиган сумма курсатилади, чунки агар обуна килинган булса унда акциялар таксимланган хисобланади, "Акционерлик жамиятлари тугрисида" ги РФ Конунининг 34 м-си.

Мисол №6

Фукаро хар бири 900 сум кийматга эга булган 10 та имтиёзли акцияни донасини 1000 сумдан сотиб олди. Киммат бахо когозлар билан операциясини амалга оширигани учун у кандай микдорда солик тулаши лозим?

Ечими.

Солик кодекси буйича, фукаролар агарда моддий фойда аникланмаган булса кимматбахо когозлар билан операцияларни амалга оширгани учун соликка тортилмайдилар.

Мисол №7

АЖ ишлаб чиқариш танлови асосида тулаш кобилиятига эга эмас сифатида тугатилаяпти. Тугатилиши даврида тугилган бухгалтерлик баланси куйидагича характерланади, минг сум;

Актив	Сумма	Пассив	Сумма
Асосий воситалар	2000	Низом маблаг	1000
		Узок муддатли кредит (облигацияли кредит)	1000
		Кредиторлар билан хизмат ва товарлар учун хисоб китоблар	1000
		Мехнат хакини тулаш буйича хисоб китоблар	1000
Зарар	3000	Бюджет билан хисоб китоблар	1000
Баланс	5000	Баланс	5000

"Банкротлик хакидаги" РФ Конунига мувофик, бир дона облигацияга тугри келадиган тулов микдорини, жамият томонидан 1000 дона акция чикарилиб жойлаштирилган шарти билан аникланг.

Ечими.

1. Акцияни жойлаштириш пул маблагларини карзга олиш, ва уни белгиланган муддат тугаши билан киймати буйича коплаш куринишига эга.
2. АЖ ишлаб чикариш конкурси асосида тугатилаётганлиги муносабатли, конун буйича у узга куринишга утказилиши мумкин, хамда карзлар ва мулк танлов бошкаришга утади.
3. АЖ облигацион кредит буйича 1 000 000 сум карзга эга, ва 1000 дона облигация чикарилган. Демак хар бирининг киймати 1 000 сумга тенг.
4. Облигацион кредит АЖ нинг тулик тугатилишида мулки билан копланиши мумкин.

Облигациялар буйича туловлар амалга оширилмайди, чунки иш хаки буйича карзларни коплаш ва бюджет билан хисоб китобларни амалга ошириш керак, агарда улар мулк гарови билан таъминланмаган булса унда навбатчилик узга булади.

Мисол №8

АЖ маблагларни узок муддатга инвестициялаш максатида бошка АЖ нинг 1000 сум кийматга эга булган имтиёзли акциясини 700 сумга сотиб олди. Акция буйича дивиденд 11% ташкил килади. Янги хисоблар режасига мувофик, 7 йилдан сунг сотиб олинган акция АЖ нинг балансида кандай нархда куринишга эга булади?

Ечими.

Конунга мувофик акциянинг киймати биринчи жойлаштиришда АЖ нинг низом жамгармасини аниклаш учун белгиланади. Колган хамма холларда акцияларга бозор нархи мавжуд. АЖ имтиёзли акцияни 700 сумга сотиб олганлиги сабабли, 7 йилдан кейин хам сотиб олинган акция АЖ нинг балансида 700 сумлик куринишга эга булади.

Мисол №9

АЖ нинг баланси куйидаги курсаткичларга эга;

минг сум

Актив	Сумма	Пассив	Сумма
Асосий воситалар	500	Низом маблаг	800
Номатериал активлар	100	Захира жамгармаси	80
Йиллик махсулот	300	Кредиторлар билан хисоб китоблар	170
Зарар	50		
Баланс	1050	Баланс	1050

АЖ нинг рахбарияти томонидан қандай максимал сумма уларнинг облигациларини фоизли ушловчиларига ишлатилиши мумкин?

Ечими.

Захира жамгармаси кимматбахо қозғаларни кийматидан юқори нархда сотиб олинганда ташкил топади, Облигациялар қарздорлик кимматбахо қозғалар бўлгани учун, захира жамгармасини ишлатиш мумкин. Бундан келиб чиқадики фиозар бўйича туловларни амалга ошириш учун 80 минг сум ишлатилиши мумкин. "Акционерлик жамиятлар тугрисидаги" Федерал Кодексининг Шбоб 35 м.

Мисол №10

Банк миқозларга 36% йиллик туловни амалга ошириш мажбуриятини, мураккаб фоиз бўйича қуйилманинг хар ой реинвестицияланиши хисоби билан олган. Хар ойлик реинвестиция ставкаси қандай қуринишга эга?

Ечими.

Эквивалентлик ва эффективлик фоизи формуласини (В.А.Галанов "Киммат баҳо когозлар бозори 41 бет) куллаймиз.

$$1+K_{\text{эф}}=(1+K/n)^n$$

бу ерда $K_{\text{эф}}$ - йил якуни буйича мураккаб фоизни ҳисоблашда келиб чиқадиган фоиз

K - оддий фоиз

n - маротаба

$$K=(\sqrt[n]{1+K_{\text{эф}}}-1)*n$$

$$K=(\sqrt[12]{1+0,36}-1)*12=0,576*100=5,76\%$$

Келиб чиқадики, ҳар ойлик реинвестициялаш ставкаси 5,76%.

Мисол №11

100 000 сум кийматли 4 йил муомила муддатига эга булган купонсиз облигация копов муддатига 2 йил колганда 125 000 сумга сотиб олинди. Облигацияни сотиб олган инвестор учун икки йил муддатга пуллари ни банкка куйиш фойдалирок булиши учун, банкнинг ярим йиллик минимал ставка бирлиги кандай булиши лозим? Банк мураккаб фоизларни ҳар ярим йилда кушади.

Ечими.

1. Инвесторнинг даромадини аниклаймиз

$$100\ 000-125\ 000=87\ 500 \text{ сум}$$

Инвестицияланадиган сумма ва кутилаётган даромадлар маълум. Банкнинг минимал фоиз ставкасини куйидаги формуладан аниклаймиз:

$$P_n=P*(1+K/m)^{mn}$$

Бу ерда

P_n - кутилаётган даромад

P - инвестицияланаётган сумма

K - банк ставкаси

n - йиллик кушилмалар сони

m - йиллар

$$K = (\sqrt[m]{P_n/P} - 1) * m$$

$$K = (\sqrt[2]{87500/12500} - 1) * 2 = 1,25 \text{ ёки } 125\%$$

Демак, ставка 125% кам булмаслиги лозим

$$K = (\sqrt[m]{N/P} - 1) * m$$

$$K = (\sqrt[2]{100000/12500} - 1) * 2 = 1,36$$

Мисол №12

Б компанияси А компаниядан Скомпания томонидан берилган векселни сотиб олди.

Охиргиси вексель буйича 2000 йилнинг 1 июнигача 5 млн сум тулашни ваъда қилган. Б компанияси А компанияга векселни сотиб олаётганида 700000 сум тулаган. А ва Б компаниялари қимматбаҳо қозғалар билан операцияларини бажаргани учун қўшилган ҳолда қандай миқдордаги солиқни тулашган.

Ечими.

А ва Б компаниялари қимматбаҳо қозғалар билан операцияларини бажаргани учун солиққа тортилишмайди, чунки солиқ бир маротаба эмитент томонидан қимматбаҳо қозғалар жойлаштирилаётган вақтида туланади, қолган ҳаммаси РФ СК 149 моддасига мувофиқ.

Мисол №13/1

АЖнинг баланси қуйидаги курсаткичларга эга,

Минг сум

Актив	Сумма	Пассив	Сумма
Асосий воситалар	500	Низом маблағи	800
Номатериал активлар	100	Захира жамғармаси	100

Тайёр махсулот	300	Фойда	100
Хисоб раками	100		
Баланс	1000	Баланс	1000

Агар имтиёзли акцияларнинг миқдори низом маблагининг 10% ташкил этса ва уларнинг чиқарилишида белгиланган дивиденд киритилган бўлса, АЖ раҳбарияти томонидан қандай максимал сумма имтиёзли акциялар буйича дивидендлар туловларни амалга ошириш учун ишлатилиши мумкин?

Ечими.

Бошқонлар Кенгаши қарорига асосан туловларнинг максимал суммаси қуйидагича бўлиши мумкин:

Акциялар миқдори*қиймат*белгиланган дивиденд, лекин корхонанинг даромадидан қўп бўлмаган ҳолда, ва туловларни амалга оширгандан сўнг АЖнинг соф активлари нархи унинг низом маблагини ва захира жамғармасидан қўп бўлмаслигини кераклигини инобатга олган ҳолда.

Мисол №13/2

Тижорат банкининг узининг векселларини жойлаштириш нархи аниқлансин, шу шарт биланки вексель 100000 сумга ёзилган, қўплов муддати 240 кун ва банкининг фоиз ставкаси 40%.

Ечими.

1. Банк йиллик ставка фоизини даромадлиқ ставкасига эквивалент сифатида олаемиз, унда формула буйича

$$N/(1+F(t/365))=N(1-(d*t/360))$$

Вексел дисконтининг d ставкасини аниқлайемиз:

$d=360(1-1/(1+kt/365))$, бу ерда k 40% йиллик ставкасига эквивалент, t - қўплов муддати 240 кун

2. D -вексел дисконтини аниқлайемиз

$$D=N*(dt/360)$$

3. Жойлаштириш нархини аниқлайемиз $P=N-D$

$$d=(360*(1-(1/1+0,4*240/365)))/240=0,32$$

$$D=(100000*0,32*240)/360=21333 \text{ сум}$$

$$P=N/(1+kt/360)$$

$$P=100000/(1+0,4*240/360)=78740 \text{ сум.}$$

Мисол №14

Акциадорлик жамияти 1000 сум киймга эга булган 30 000 та оддий акцияларни эмиссиясини руйхатга куйди, шулардан 26000 дона акциядорларга сотилди, 4000 эса сотилмай колди. Бир канча муддатдан сунг яна 1000 дона акцияларни жамият акциядорлардан сотиб олди. Хисобот йилининг якунланганидан сунг акциядорлар йигилиши фойданинг 3 млн. сумини дивидендлар сифатида жойлаштирилиши хакида карор кабул килди. Хар бир акция учун кандай микдорда дивиденд туланиши мумкин?

Ечими.

Мисол шарти буйича маълумки акциядорлар кулида 25000 дона оддий акция колган, унда

$$3\ 000\ 000/25\ 000=120$$

Демак хар бир акцияга тугри келадиган дивиденд микдори 120 сум.

Мисол №15

АЖ акциясининг киймат нархи 50 000 сумга тенг. Агар 25% микдорида дивиденд кутилаётганлиги, банк ставкаси 20% тенглиги маълум булса, акциянинг кимматбахо когозлар бозоридаги тахминий курс нархини аникланг.

Ечими.

Акция буйича даромадни аниклаймиз бу дивиденд микдори.

Курс нархини аниклаймиз

$$D_n=P*(1+k), \text{ бу ерда}$$

D_n - акциянинг курс нархи

P - киймат нархи

k - дивиденд ставкаси

$$\text{даромадлик } K \text{ сини аниклаймиз}=25\%/20\%=1,25$$

$$D_n=P*k=50000*1,25=62500$$

Мисол №16

АЖ облигациялари 1993 йилнинг 1 январида чиқарилган. Облигацияларнинг муомилада бўлиш муддати 2 йил. Йиллик купон 8,5%. Қиймат нархи 1000 сум, лекин биринчи жойлаштиришдаги облигациянинг нархи 974 сумни ташкил этди. Биринчи жойлаштирилишида облигацияни сотиб олган(соликка тортилиш ҳисобга олинмасин) инвестор учун, пулларини банкга 2 йил муддатга қуйиш фойдалироқ бўлиши учун банкнинг минимал ставка миқдори қандай бўлиши керак.

Ечими.

Облигациянинг доромадлилигини аниқлаймиз

$$K=(C+(N-P))/P$$

Қопловгача бўлган йиллар сонига тугирлаймиз

$$K=((2C+(N-P))/2P)*100\%, \text{ бу ерда}$$

K- облигациянинг доромадлилиги

N- облигациянинг қиймати

P- сотиб олинган баҳо

2- қопловга қадар бўлган йиллар сони

$$K=((2*85+(1000-974))/2*974*100\%=10,06\%$$

Мисол №17

"А" АЖти кандайдир бирламчи X нарх буйича бошка АЖнинг облигациясини сотиб олди. Облигациянинг киймати 10000 сум. Коплов муддати 10 йилдан сунг. 10% даромад хар йили купон буйича туланади. 7 йилдан сунг ушбу облигация "А" АЖ нинг балансида 9670 сум нархдаги куринишига эга. Бирламчи X нархи аниклансин.

Ечими.

Облигацияни копов муддатигача 3 йил колаяпти, бу дегани облигациянинг бахоси хар йили тенг микдордаги усишлар билан 10000 сумгача кутарилаяпти, демак бир йиллик усиш $(10000-9670)/3=110$ сумни ташкил этади.

АЖ облигацияни 7 йил саклаган, демак курс нархига хар йили 110 сумдан олган. Унда X курс нархи $9670-110*7=8900$ сумга тенг булади.

Облигация 8900 сумга харид килинган.

Мисол №19

АЖ нинг хар бир акциясининг киймат нархи 100 сум, окимий бозор бахоси эса донаси учун 600 сум. Компания хар бир акция учун 20 сум микдоридаги чоракли дивидендни тулайди. Йиллик хисобловда АЖ акцияларининг даромадлийлиги кандай?

Ечими.

Хеч нарса узгармаслик шарти билан 600 сумга харид килинганда, йиллик даромад 80 сумни ташкил этади, унда даромадлийлиги $F=80/600*100%=13\%$ ташкил этади.

Мисол №20

2 млн. сум низом маблагига эга булган АЖ яна 1000000 сумга 10 минг дона оддий акция ва 500 000 сумга йиллик ставкаси 20% фоиз булган 500 облигация чикарди. Жамиятнинг соф даромади 250 минг сум. Хар бир акцияга тугри келадиган дивиденд микдори аниклансин.

Ечими.

АЖ нинг низом маблагги акцияларни чикарилиши билан 3 млн. сумгача кутарилади, унда у 30000 оддий акциядан ташкил топади.

Облигациялар буйича туловлар

$$250 * 20\% = 50000 \text{ сум}$$

$$250 - 50 = 200\ 000 \text{ сум}$$

$200000 / 10000 = 20$ сум. Хар бир оддий акцияга 20 сум тугри келади.

Мисол №21

АЖ нинг хорижий иштирокчиси хар бирининг киймати 100 сум булган 100 акциялар учун доллар билан 1 доллар = 100 сум курси буйича тулади. АЖ унга тегишли булган акцияларни хорижий иштирокчидан сотиб олишга карор килди. Акциянинг бозордаги нархи сотиб олинмокчи булган махалда хам киймати буйича колган. Доллар курси 1 доллар учун 120 сумгача кутарилган. Хорижий иштирокчига акциялар учун кандай сумма туланади?

Ечими.

Акциянинг бозордаги нархи сотиб олинмокчи булган махалда хам киймати буйича колганлиги туфайли хорижий иштирокчига хар бир акция учун 100 сумдан туланади.

Мисол №22

Молиявий йилнинг бошида инвестор 1000 сумга акция харид килиб, 4 ой муддатдан кейин уни сотаяпти. Агар акция буйича йиллик даромад 120 сум булиши кутилаётган булса, акциянинг сотилаётган тахминий бохосини аникланг. Йил бошидан молиявий бозор ва компанияда вазият деярли узгармаган.

Ечими.

Акция буйича йиллик ставкани аниклаймиз

$$K = (120 / 1000) * 100 = 12\%$$

P_n - кутилаётган бахо

$$P_n = (1000 - 40 / (1 + 0,12)^{1/3}) * (1 + 0,12)^1 = 1075$$

Савдо булаётган тахминий бахо 1075 сумга тенг.

Мисол №23

Инвестор 900 сумга киймати 1000 сум булган йиллик дивиденд микдори 70% деб белгиланган имтиёли акцияни харид килди. Хозирги вақтда акциянинг курс бахоси 1200 сум. Инвестор акцияни 2 йилдан сунг сотишни мулжаллаяпти. Берилган акциянинг оқимий йиллик даромадини аниқланг(соликларни ҳисобга олмаган ҳолда).

Ечими.

Оқимий йиллик даромад 700 сумни ташкил этади. Биринчи йил учун 700 сум иккинчи йил учун шунга қушимча акцияни харид қилинган ва сотилаётган нархлари орасидаги фарк.

Мисол №24

Депозит сертификати буйича копов муддатига олти ой колганида 1000 сумга сотиб олинган ва копов муддатига 4 ой колганида 1400 сумга сотиб юборилган. Ушбу операция буйича йиллик ҳисобдаги даромадлийлигини аниқланг(оддий фоиз ставкаси буйича солиқларни ҳисобга олмай).

Ечими.

Операциядан тушган даромад 2 ойга $1400 - 1000 = 400$ сумни ташкил этади, яъни бир йиллик ҳисобдаги даромадлийлик $400 / 1000 * 6 = 2,4$ ёки йиллик 240% ташкил этади.

Мисол №25

Шуъба АЖ нинг баланси куйидаги курсаткичларга эга,

Млн.сум

Актив	Сумма	Пассив	Сумма
Асосий воситалар	250	Низом маблаг	280
И/ч захиралари	30	Муассислар билан ҳисоб китоб	20
Газна	5	Ғойда	100
Ҳисоб рақами	115		
Баланс	400	Баланс	400

Муассислардан бири("АВС" жамияти) шуъба корхонанинг 70% акцияларига эга. "АВС" жамиятининг шуъба корхонага қушган ҳиссасини аниқланг.

Ечими.

$(280 \cdot 70\%) / 100\% = 196$ млн. сум

Хисса 196 млн. сумдан иборат.

Мисол №26

Киммат баҳо коғозларнинг олди-сотди операциясидан инвестор 100000 сум миқдорида даромад олди. Олинган даромаддан қўшимча қиймат солиғи туланадими?

Жавоб: Олинган даромад қўшилган қиймат солиғига тортилмайди, чунки бу РФ СК нинг 149 м. билан тартибга солинувчи молиявий операция.

VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

1) Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни.

Мустақил иш – мавжуд матн ёки бир қанча матнларни изоҳловчи шаклларида бири саналади. Шу боисдан, конспектдан фарқли ўлароқ, мустақил иш янги, муаллиф матн саналади. Ушбу ҳолатда янгилик, янгича тақдим этиш, материалларни тартиблаштириш, ҳар хил нуқтаи назарларни ўзаро солиштиришда алоҳида муаллифлик ёндашуви тушунилади.

Мустақил иш - ҳар хил нуқтаи назарларни ўзаро солиштириш ва таҳлил қилиш кўникмасига эга бўлишни талаб этадиган бир ёки бир қанча манбаларни ўзида мураттаб этадиган ҳужжатларни қисқача ёзма кўринишидаги тақдимотидаир.

Мустақил ишнинг турлари ва тизими:

1. Ифодаланиш тўлиқлигича кўра:

- а) информатив (рефератлар – конспектлар);
- б) индикатив (рефератлар –резюме (қисқача мазмун)

2.Мустақил иш таркиби:

А) библиографик қайд этилиши:

- Ф.И.Ш.нинг номи;
- чоп этилган манзили;
- нашриёт, йил;
- саҳифалар сони.

Б) Мустақил иш матни:

- мавзу, муаммо, мустақил иш қилинадиган иш предмети, мақсади ва мазмуни;
- тадқиқот усуллари;
- аниқ натижалари;
- муаллиф хулосаси;
- иш натижаларини қўланиш соҳаси.

Ўқув фани бўйича мустақил иш тайёрлаш қуйидаги вазифаларни ҳал этишни назарда тутади:

- Ўқув предмети долзарб назарий масалалари бўйича билимларини чуқурлаштириш, талаба томонидан мавзуга ушбу олинган назарий билимларни ижодий кўникмасини ҳосил қилиш;

- Танланган касбий соҳада хориж тажрибаларини, мавжуд шароитларда уларни амалий жиҳатдан қўллаш имкониятлари ва муаммоларини ўзлаштириш;

- Танланган мавзу бўйича ҳар хил адабий манбаларни (монография, даврий нашрлардаги илмий мақолалар ва шу кабилар) ўрганиш қобилиятини такомиллаштириш ва улар натижалари асосида танқидий ёндашган тарзда мустақил, ҳамда билимдон ҳолда материални ифода этиш, ишончли хулоса ва таклифлар қилиш;

- Ёзма кўринишидаги ишларни тўғри расмийлаштириш кўникмаларни ривожлантиришдир.

“Бюджет ҳисоби ва назорати” модулидан мустақил таълимни ташкил этишда қуйидаги шакллардан фойдаланилади: айрим назарий мавзуларни ўқув адабиётлари ёрдамида ўзлаштириш; амалий машғулотлар учун топширилган мавзунини ахборот ресурс манбаларидан фойдаланган, расмий статистика маълумотларини тўплаган ҳолда бажариш.

Тингловчи мустақил ишни ташкил этишининг мазмуни “Давлат бюджетининг ғазна ижроси” модулининг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидагиларга асосланиб тайёрланиши тавсия этилади:

- меъёрий ҳужжатлардан, ўқув ва илмий адабиётлардан фойдаланиш асосида модул мавзуларини ўрганиш;
- тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи дастурлар билан ишлаш;
- махсус адабиётлар бўйича модул бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- тингловчининг касбий фаолияти билан боғлиқ бўлган модул бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш.

2) Мустақил таълим мавзулари.

“Бюджет ҳисоби ва назорати” модулидан мустақил таълим сифатида ўрганиладиган қуйидаги мавзулар тавсия этилади:

1.	Бюджет ҳисобининг предмети, методи ва услубий асослари.
2.	Бюджет ҳисобининг Бюджет ижроси соҳасидаги вазифалари.
3.	Бюджет ҳисобининг бошқа махсус фанлар билан алоқаси.
4.	Ўзбекистон Республикасида Давлат Бюджети ғазна ижросини бухгалтерия ҳисобини ташкил қилишнинг асосий тамойиллари.
5.	Молия органлари, Ғазначилик ва унинг ҳудудий бўлимларида бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботини ташкил этишнинг услубий асослари.
6.	Молия органлари, ғазначилик ва унинг ҳудудий бўлимлари бош бўлигининг мажбуриятлари, ҳуқуқлари ва жавобгарлиги.
7.	Давлат Бюджети ғазна ижроси шароитида Бюджет даромадлари ҳисоби ва ижроси шароитида Бюджет харажатлари касса ижроси ҳисоби.
8.	Ғазна ижроси шароитида Бюджет харажатлари касса ижроси ҳисоби.
9.	Бюджет ссудалари ҳисоби.
10.	Бюджетлар ўртасида ҳисоблашувлар ҳисоби.
11.	Бюджет ижроси натижалари ҳисоби ва ҳисоботлари.
12.	Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этишнинг асослари, вазифалари ва хусусиятлари.
13.	Бюджет ташкилоти бош ҳисобчисининг мажбуриятлари, ҳуқуқлари ва жавобгарлиги.
14.	Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби счётлар режасини ташкил қилиниши ва тузилиши.
15.	Бюджет ташкилотларида Бюджет ва Бюджетдан ташқари маблағлар ҳисоби ва даромадлар ва харажатлар сметалари ҳамда штатлар жадвалини тузиш, қўллаш ва тақдим этиш тартиби.
16.	Асосий воситалар ҳисобини ташкил этиш.
17.	Асосий воситалар киримини ҳисобга олиш.
18.	Асосий воситаларга ескириш ҳисоблаш ва уларни ҳисоби.
19.	Асосий воситаларни ҳисобдан чиқариш ва уларни ҳисобда акс еттириш.
20.	Номоддий активлар ҳисоби.

21.	Товар-моддий захиралар ҳисобини ташкил етиш.
22.	Товар-моддий захиралар киримини ҳисобга олиш.
23.	Товар-моддий захираларни ҳисобдан чиқариш ва уларни ҳисобда акс олиш.
24.	Товар (иш, хизмат)лар ишлаб чиқариш харажатлари ҳисоби.
25.	Молиявий активлар ҳисобини ташкил етиш.
26.	Ғазначилик ва унинг худдудий бўлинмаларида шахсий бварақларни очиш ва юритиш.
27.	Ҳисобварақлардаги Бюджет маблағларининг ҳисоби.
28.	Ҳисобварақлардаги Бюджетдан ташқари (ривожлантириш жамғармаси, ишнинг тўлов контракт шаклидан тушган, Бюджетдан ташқари бошқа махсус) ағлар ҳисоби.
29.	Касса операциялари ҳисоби.
30.	Бошқа пул (аккредитив, пул эквивалентлари, йўлдаги пул жўнатмалари) ағлари ва молиявий кўйилмалар (депозит маблағлар) ҳисоби.
31.	Бюджет ташкилотларида дебиторлик ва кредиторлик қарзлар ҳисобини ил етиш.
32.	Турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоблашувлар ҳисоби.
33.	Мол йетказиб берувчи ва пудратчилар билан ҳисоблашувлар.
34.	Харидор ва бюртмачилар билан ҳисоблашувлар ҳисоби.
35.	Бюджет ва Бюджетдан ташқари жамғармалар билан ҳисоблашувлар би.
36.	Мехнат ҳақи ҳисоби.
37.	Стипендия тўловлари бўйича ҳисоблашувлар ҳисоби.
38.	Ҳисобдор шахслар билан ҳисоблашувлар ҳисоби.
39.	Камомадлар бўйича ходимлар билан ҳисоблашувлар ҳисоби.
40.	Тўлов-контракт шакли маблағлари бўйича ҳисоблашувлар ҳисоби.
41.	Бюджет ташкилотларида молиявий натижалар ҳисобини ташкил етиш.
42.	Бюджет маблағлари бўйича жорий йилга молиявий натижалар ҳисоби.
43.	Тўловларни махсус турларига доир ҳисоблашувлар бўйича жорий йилга явий натижалар ҳисоби.
44.	Таълим муассасаларида ўқитишнинг тўлов-контракт маблағлари ча жорий йилга молиявий натижалар ҳисоби.
45.	Бюджет ташкилотини ривожлантириш жамғармаси маблағлари бўйича й йилга молиявий натижалар ҳисоби.
46.	Бошқа даромадлар бўйича жорий йилга молиявий натижалар ҳисоби.
47.	Якуний молиявий натижалар ҳисоби.
48.	Бюджет ташкилотларида молиявий ҳисоботлар, уларни тузиш, иқлаш ҳамда тақдим қилиш тартиби.
49.	Бюджет ташкилотларида бухгалтерия балансини тузиш.
50.	Харажатлар сметаси ижроси ҳақида ҳисоботни тузиш тартиби.
51.	Дебиторлик ва кредиторлик қарзлар тўғрисида маълумотни тузиш иби.

52.	Бюджет ташкилоти ривожлантириш жамғармаси бўйича пул маблағлари ҳаракати тўғрисида ҳисоботни тузиш тартиби.
53.	Тиббиёт муассасаларини моддий рағбатлантириш ва ривожлантириш жамғармаси бўйича пул маблағлари ҳаракати тўғрисида ҳисоботни тузиш тартиби.
54.	Таълим муассасаларида ўқитишнинг тўлов-контракт шаклидан тушган маблағлар ҳаракати тўғрисида ҳисоботни тузиш тартиби.
55.	Бошқа Бюджетдан ташқари маблағлар ҳаракати бўйича ҳисоботни тузиш тартиби.
56.	Жорий йилнинг молиявий натижалари тўғрисида ҳисоботни тузиш тартиби.
57.	Номолиявий активлар ҳаракати тўғрисида ҳисоботни тузиш тартиби.
58.	Харажатлар сметаси ижроси ҳақида ойлик ҳисоботни тузиш тартиби.

VII. ГЛОССАРИЙ

Иборалар	Ўзбек тилидаги изоҳи	Инглиз тилидаги изоҳи
<i>Айланма касса маблағи</i>	молия йилида Ўзбекистон Республикаси республика бюджетининг, Қорақалпоғистон Республикаси республика бюджетининг, вилоятлар вилоят бюджетларининг ва Тошкент шаҳри шаҳар бюджетининг, туманлар ва шаҳарлар бюджетларининг шахсий ғазна ҳисобварақларида турган бюджет маблағларининг йўл қўйиладиган энг кам миқдори;	
<i>бюджет жараёни</i>	бюджет тизими бюджетларини шакллантириш, тузиш, кўриб чиқиш, қабул қилиш, тасдиқлаш ва ижро этиш, уларнинг ижроси устидан назорат қилиш, бюджет тизими бюджетларининг ижроси тўғрисидаги ҳисоботларни тайёрлаш ва тасдиқлаш, шунингдек улар ўртасидаги ўзаро муносабатлар жараёни;	
<i>бюджет соҳасидаги ваколатлар</i>	бюджет жараёни иштирокчиларининг бюджет муносабатлари соҳасидаги ваколатлари;	
<i>бюджет ташкилоти</i>	давлат функцияларини амалга ошириш учун белгиланган тартибда давлат ҳокимияти органларининг қарорига кўра ташкил этилган, давлат бюджети маблағлари ҳисобидан сақлаб туриладиган нотижорат ташкилот;	
<i>бюджет ташкилотларининг бюджетдан</i>	қонун ҳужжатларида назарда тутилган манбалар ҳисобидан бюджет ташкилоти тасарруфига келиб тушадиган маблағлар;	

<i>ташқари жамғармалари</i>		
<i>бюджет тизими бюджетлари</i>	Давлат бюджети, давлат мақсадли жамғармалари бюджетлари ва бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари жамғармалари;	
<i>давлат бюджети</i>	давлатнинг давлат вазифалари ва функцияларини молиявий жиҳатдан таъминлаш учун мўлжалланган марказлаштирилган пул жамғармаси;	
<i>давлат бюджетининг ғазна ижроси</i>	давлат бюджетининг барча даромадларини ягона ғазна ҳисобрақамига киритишдан, шунингдек, давлат бюджетининг харажатларини шу ҳисобрақамдан тўлашдан иборат бўлган жараён;	
<i>давлат харидлари</i>	бюджет тизими бюджетларининг маблағлари ҳисобидан товарларни (ишларни, хизматларни) харид қилиш;	
<i>ғазначилик бўлинмалари</i>	Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Ғазначилиги, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри бўйича ғазначилик бошқармалари, туманлар ва шаҳарлар бўйича ғазначилик бўлинмалари;	
<i>ғазначилик мемориал ордери</i>	маблағларни бир шахсий ғазна ҳисобварағидан бошқа шахсий ғазна ҳисобварағига	

	ўтказиш учун фойдаланиладиган тўлов ҳужжати;	
--	---	--

VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар.

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харакатлар Стратегияси тўғрисида”ги 07.02.2017 йил. №ПФ-4947-сонли Фармони. “Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами”, 2017 йил 13 февраль, 6-сон, 70-модда.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълимдан кейинги таълим тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 2017 йил 16 февралдаги № 4958-сонли Фармони.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 20 апрелдаги № 2909 -сонли Қарори.

4. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг “Олий таълим вазирлигининг «Янги ўқув услубий мажмуаларни тайёрлаш бўйича услубий кўрсатмани тавсия этиш тўғрисида»ги 2017 йил 1 мартдаги №107-сонли буйруғи.

5. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг “Олий таълим вазирлигининг «Олий таълим муассасалари кафедралари Кенгашларини ташкил этиш тўғрисида»ги 2017 йил 13 мартдаги №138-сонли буйруғи.

6. Мирзиёев Ш.М. Демократик ислоҳотларни изчил давом эттириш халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир // Халқ сўзи. 2016 йил 2 ноябрь.

7. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови // Халқ сўзи 8 декабрь 2016 йил. Ўзбекистон Республикасининг сайланган Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузаси.

8. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак // Халқ сўзи 15 январ 2017 йил. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий якунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузаси.

II. Махсус адабиётлар.

9. Меҳмонов С. Бюджет ҳисоби. Ўқув қўлланма. – Т.: “Фан ва технология”. 2012. 352 б.

10. Mehmonov S. va Ubaydullaev D. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. Darslik. – Т.: “Sano - standart”. 2013. 454 б.

11. Ostanaqulov M. Byudjet hisobi. Darslik. – Т.: “Talqin”. 2008. 424-б

12. Vaxobov A., Malikov T. Moliya. Darslik. – T.: “Noshir”., 2011 y. 712 b.
13. Ibragimov A., Sugirbaev B. Byudjet nazorati va auditi. – T.: “InfoCOM.UZ”2010.
14. Karimova Z.X., Djamalov X.N., Islamkulov A.X. Byudjet tizimi. O’quv qo’llanma. T.: “VORIS NASHRIYOT”., 2012 y.
15. Nurmuxammedova B.I., Kabirova N.V., Moliya (to’ldirilgan va qayta ishlangan 3-nashri). T.: “IQTISOD MOLLIYA”., 2013y.
16. Останакүлов М. Давлат сектори ва бухгалтерия ҳисоби. - T.: "ИҚТИСОД-МОЛИЯ", 2009. 132-б

III. Интернет ресурслар

- www.gov.uz – Ўзбекистон Республикаси ҳукумат портали.
- www.lex.uz– Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.
- www.mf.uz – Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти.
- www.tfi.uz – Тошкент молия институти сайти.